Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi (ISSN: 2147-0626)

Journal of History Culture and Art Research
Revue des Recherches en Histoire Culture et Art
مجلة البحوث التاريخية والثقافية والفنية

Vol. 2, No. 3, September 2013
Copyright © Karabuk University
http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php

DOI: 10.7596/taksad.v2i3.212

Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları

Muhammet KEMALOĞLU*

Öz

Tarih geçmişteki olaylara ait bilgilerin keşfi, toplanması, bir araya getirilmesi ve sunulması bilimidir. Geçmişteki olaylara ilişkin tüm bilgiler, olayların vuku bulduğu dönemin şartları göz önüne alınarak nesnel bir şekilde sunulmalıdır. Bu nedenle de tarih yazıcılığında birinci elden kaynaklar çok önemlidir. Geçmişe doğru gidildikçe karşılaştırılacak kaynak azlığı var olan eseri daha iyi tenkit etmeyi gerektirmektedir. Türkiye Selçukluları tarihi, kültür ve medeniyeti ile ilgili olarak bugüne kadar birçok araştırma ve çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda çok kıymetli eserler ve vesikalar ortaya çıkarılarak yayınlanmıştır. Ancak yapılan bu çalışmalar Türkiye Selçukluları devrini yeterince aydınlatamamıştır. Bu çalışmada ise Türkiye Selçukluları devrine ait birinci elden kaynakları ve bu eserleri yazan müelliflerin önde gelenleri tanıtılarak dönemle ilgili çalışma yapacaklara yardımcı olmaktır.

Anahtar kelimeler: Selçuklular, Türkiye Selçukluları, Selçuklu Kaynakları, Tarih Yazıcılığı.

The History of Turkish Seljuk's in Primary Resources

Abstract

History is the science of discovery, collection, gathering and presentation of the information belonging to past events. All of the information related to past events should be

* Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans, TRT Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı.

presented objectively by taking the conditions of the period in which the events have occurred into consideration. Therefore, primary sources are very important in historiography. The scarcity of the resources towards to the past needs the present work to be criticized better. Many studies related to the history, culture and civilization of Turkish Seljuks have been done and considerably valuable works and documents have been revealed and published. However, these studies were not able to enlighten the period of Turkish Seljuks sufficiently. In this study, by introducing the primary sources and their authors, it is aimed to help the ones who will study this period.

Keywords: The Seljuk's, The Turkish Seljuk's, The Seljuk's in Primary Resources, Historiography.

GİRİŞ

Türkiye tarihini oluşturan temel unsurlardan birisi olan Türkiye Selçukluları, tarih boyunca kurulmuş Türk devletleri arasında önemli bir yer işgal etmekledir. Buna rağmen yerli kaynakların yetersizliği yüzünden, Türkiye Tarihinin bu devre ait bazı meseleleri henüz aydınlatılmamıştır. Bu devrede Türkiye'nin bilhassa sosyal ve dini durumunu aydınlatmak için günümüze ulaşabilen kaynaklar kemiyet ve keyfiyet bakımdan tatmin edici değildir. Bir kavmin veya devletin tarihini inceleme ve araştırmada, bizzat onun bıraktığı kaynak ve vesikalar şüphesiz birinci derecede önemlidir. Selçuklu Türkiye'sinde telif edilen ve bizlere kadar ulaştırılan vekâyinâme ve sair eserler oldukça mahduttur. Buna karşılık meskûkât, para, ve arşiv vesikaları nispeten daha çoktur. Türkiye Selçukluları Devleti tarihi hakkında yerli ve yabancı birçok bilim adamı tarafından kıymetli araştırmalar yapılmıştır. Buna rağmen bu devletin tarihinin bütün yönleri kâfi derecede aydınlatılabilmiş değildir. Konumuzla alakaları nispetinde kitap ve makale türünde araştırmalarından istifade ettiğimiz belli başlı bilim adamları ve onların yaptıkları çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz. Türkiye Selçukluları Devleti tarihi hakkında yerli ve yabancı birçok bilim adamı tarafından kıymetli araştırmalar yapılmıştır. Buna rağmen bu devletin tarihinin bütün yönleri kâfi derecede aydınlatılabilmiş değildir. Konumuzla alakaları nispetinde kitap ve makale türünde araştırmalarından istifade ettiğimiz belli başlı bilim adamları ve onların yaptıkları çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz.

C. Cahen'in, ″Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler[1]″ isimli eserinde Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya gelişinden itibâren Türklerin burada verdikleri çetin mücadeleler ortaya konmuş ve neticede Türklerin buralardaki imar ve iskân faaliyetleri ile toplum ve devlet yapılan incelenmiştir. Selçuklu Türklerinin toplum ve devlet olarak sosyal ve ekonomik faaliyetlerine objektif bir gözle yaklaşan yazar, Moğol felaketi ve akabinde ortaya çıkan beylikleri de bir nebze temas etmiştir. Bu eser Yıldız Moran tarafından Türkçe'ye

1 Cahen, Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul, 1979.

tercüme edilerek basılmıştır. V. Gordlevski'nin ″Anadolu Selçuklu Devleti[2]″ adıyla hazırladığı eser de dikkate değer. Ancak yazar bu eserin hazırlanışında ağırlıklı olarak Yazıcızâde'yi esas almış; fakat bu eserin birçok yönünü farklı bir gözle, hatta yanlış olarak değerlendirmiştir. Türkiye Selçuklularında meydana gelen bütün sosyal ve ekonomik hadiselere sadece materyalist bir açıdan bakılmış ve Oğuz boylarının başındaki beyler ise Avrupa feodalizmindeki derebeylerle mukayese edilmiştir. Devletin denetiminde ve himayesinde faaliyet göstererek üretime katkı sağlayan, bunun yanı sıra insanları üretken yapmak ve asalak yaşamaktan kurtarmak için mücadele eden çok önemli bir toplum kuruluşu olan Ahi Birlikleri organizasyonunu da devlet düzenine başkaldırma arayışı şeklinde değerlendirilerek onlara haksızlık etmiştir. Türk halkını tamamen Şamanî sayan ve saray çevresiyle diğer idarecilerin icra ettikleri İslâmiyet'i tamamen riya olarak değerlendiren yanlış yaklaşımlar eserde sürekli tekrar edilmektedir. Azer Yaran tarafından Türkçe'ye tercüme edilen bu eser, bütün bu mahzurlarına rağmen ihtiyatla kullanılmıştır. Burada ayrıca, Mükrimin Halil, Fuad Köprülü, Osman Turan, Faruk Sümer, Ahmet Yaşar Ocak, N. Çağatay vb. başta olmak üzere en eskisinden başlamak üzere, önce Türkler tarafından yapılan araştırmalar, arkasından yabancı âlimlerce yayınlanıp Türkçeye tercüme edilen eserlerden bahsetmek gerekir. Fuat Köprülü, ″Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar[3]″ isimli eserinde Türkiye Selçukluları döneminde Anadolu'da mevcut tasavvufi cereyanları detaylı bir şekilde incelemiş ve bu cereyanların Türkistan ve İran'da olan bağlantılarını ortaya koymuştur. Selçuklu Türkiye'sinin içtimaî hayatıyla ilgili önemli ipuçları veren eser defalarca basılmıştır. ″Osmanlı Devletinin Kuruluşu[4]″ isimli eser de ağırlıklı olarak Selçuklu Türklerinin Türkiye'deki sosyal ve ekonomik faaliyetlerinden ve onların inkırazıyla ortaya çıkan yeni bir siyasî oluşum olan Osmanlı Devletinin kuruluşundan bahsetmektedir. Aynı yazar, ″Anadolu'da Türk Medeniyeti[5]″ isimli makalesinde Türkiye Selçuklularında kültür, saray hayatı, dinî hayat, idarî ve askeri teşkilat gibi hususlarda bilgi vermektedir. Ağırlıklı olarak İbn-i Bîbî'nin tercümesine istinad eden bu bilgiler Yazıcızade'nin bakış açısını aksettirmektedir. Yine aynı yazarın F. Babinger'in çalışmalarına şerh mahiyetindeki ″Anadolu'da İslâmiyet[6]″ isimli makalesinde Selçuklu Türkiye'si dini hayatı bakımından fevkalade mühimdir. Ancak burada Türkmenlerin zaafları bazen biraz abartılmış, bazı tarikatlar belki de pek hak etmedikleri halde ″heterodoks[*]″ olarak

2 Gordlevsky, Vladimir A, Anadolu Selçuklu Tarihi, trc. A. Yaran, Ankara, 1988.

3 Köprülü, Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1976.

4 Köprülü, Fuat, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ankara, 1972.

5 Köprülü, Fuat, ″Anadolu'da Türk Medeniyeti″, Milli Tetebbular Mecmuası, II/5, İstanbul, 1331, s. 193-232.

6Babinger, Fuat, ″Anadolu'da İslamiyet-İslâm Tetkikatının Yeni Yolları″, (Çev: Râgıp Hulûsi, Yayına Hazırlayan: Mehmet Kanar), İstanbul, 1996; Köprülü, Fuat, Anadolu'da İslamiyet″, İstanbul, 1996.

* Belirli bir düşünce, ideoloji alanında ana akıma bağlanmayıp, merkezi iktidarın diliyle konuşmayan, farklılıklara açılan düşünme ve davranma biçimi diye de tanımlanabilir. Örneğin Osmanlı iktidarının dini kimliğinin (Ortodoks İslam) Sünniliğin Hanefilik kolu olmasına karşın, imparatorluk tebaası olan müslüman halkın büyük bölümünün inançları çeşitli versiyonlarıyla sufiliğin popüler veya entelektüel biçimleri, yani heterodoks islamdı.

nitelendirilmiştir. Osman Turan'ın bütün eserleri konumuz açısından ehemmiyet arz etmekle beraber bilhassa ″Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti[7]″ isimli eseri en çok kullandığımız eser olmuştur. Bu eserde siyasi tarihin yanında Türkiye'de ticaret, ithalat, ihracat, Gayrı Müslimler, ilim ve kültür müesseseleri gibi içtimaî ve iktisadî yükselişten de bahsedilmektedir. ″Selçuklular ve İslâmiyet[8]″ isimli eserinde; Türklerin İslâm dini uğruna verdikleri mücadeleler, ″Selçuklu Kervansarayları[9]″ ve bu dönemde Sivas şehrinin canlı bir tablosu çizilmektedir. ″Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi[10]″ isimli iki ciltlik eserde de: Türklerin dinleri, millî hususiyetleri, tarih sahnesine çıkışları, Türk idarecilerinin taşıdıkları büyük sorumluluklar ve cihangirlik idealleri, gayri Müslimler ve onların Türklere bakış açıları dile getirilmektedir. En son ve en hacimli araştırması olan ″Selçuklular Zamanında Türkiye[11]″ isimli eserinde Türkiye Selçuklularının bütün siyasî tarihi incelemiş ve sosyal ve ekonomik hadiseler aralara serpiştirilmiştir. Faruk Sümer, ″Oğuzlar[12]″ adlı eserinde, Selçuklu toplumunu ve Türkiye'deki Türkmen topluluklarını incelemektedir. Türkmenlerin yaşayışları, boy düzenleri ve törelerinin incelendiği bu eser Selçuklu Türkiye'siyle günümüz Türkiye'si arasında kurduğu bağlar itibariyle önemlidir. ″Anadolu'da Moğollar[13]″ isimli makalesinde, Moğol İstilası sırasında Türkiye'deki Moğol hâkimiyetini incelemiştir. Bizim bu çalışmamızda bundan da pek çok yararlandık. Yine araştırmamızla yakından ilgili olarak Türkiye'ye Türkistan'dan gelen Türk kütlelerinin incelendiği ″Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi[14]″ isimli makalesi de sosyo-kültürel tahliller bakımından pek değerlidir. Türkiye Selçukluları üzerine araştırmalar yapan Salim Koca'nın ″Dandanakan'dan Malazgirt'e[15]″ isimli eserinde, Oğuz kütlelerinin Türkistan'daki faaliyetleri ve Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile Anadolu'nun kapılarının Türklere açılışını hazırlayan sebepler ortaya konmaktadır. Ayrıca kitapta yer alan teşkilat ve kültür bahislerinde Oğuzların içtimaî yapıları ve iktisadî politikaları hakkında önemli bilgiler verilmiş olup, bunlardan da geniş ölçüde yararlanılmıştır. Mustafa Akdağ tarafından yazılan ″Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi[16]″ isimli eserden bilhassa Moğol İstilası dönemi için yararlanılmıştır. Tuncer Baykara'nın, ″Türkiye Selçukluları Devrinde Konya[17]″, ″Anadolu'nun Selçuklular

7 Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, İstanbul, 1993.

8 Turan, Osman, Selçuklular ve İslâmiyet, İstanbul, 1993.

9 Turan, Osman, ″Selçuklu Kervansarayları″, Türkler, C. 7, Ankara, 2002.

10 Turan, Osman, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi, C. I-II, İstanbul, 1979.

11 Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1987.

12 Sümer, Faruk, Oğuzlar, İstanbul, 1980.

13 Sümer, Faruk, ″Anadolu'da Moğollar″, SAD-I, Ankara, 1969.

14 Sümer, Faruk, ″Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi″, Bel: 24, 1960, s. 567-594.

15 Koca, Salim, Dandanakan'dan Malazgirt'e, Giresun, 1997.

16 Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi, C. I, İstanbul, 1974.

17 Baykara, Tuncer, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara, 1985.

Devrindeki Sosyal ve İktisadî Tarihi Üzerine Araştırmalar[18]" adlı eseri, "Mehmet Şeker'in, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması"[19], "Osman Çetin'in, Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyetin Yayılışı"[20], adlı eserleri ve Ahmet Yaşar Ocak'ın, "Zaviyeler", "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması" ve "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce"[21], adlı makaleleri ve "Babâîler İsyânı ve Bektaşîlik[22]" hakkındaki çalışmaları, bu konuda yapılmış en önemli çalışmalardır. Özellikle Babâîler İsyânı isimli eser, konusunda en kapsamlı çalışmadır. Bu çalışmada daha önceki araştırmacıların faydalanmadığı kaynaklardan özellikle Elvan Çelebi'nin Menakıb'ından faydalanılmıştır. Bektaşî menkabeleri üzerine yapılan çalışmada elde edilen neticeler, gerçekten de çok önemlidir. Burada sistematik olarak menkabelerin anlattığı olağanüstü olayların kökenleride bulunmaya çalışılmıştır. Mikâil Bayram, ülkemizde Ahî Evren ve Ahîlik üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. Daha çok yazma nüshalara dayanan eserleri Ahîlik konusunda yeni bilgilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fakat kütüphanelerimizdeki yazma eserlerin en azından konuyla ilgili bahislerin dilimize kazandırılması faydalı olacaktır. Yazdığı makaleleri kitaplaştırmış olan Mikâil Bayram'ın dikkate değer yorumları olup bu eserler birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili çalışmaları ile tanınan Abdulbaki Gölpınarlı'nın tüm eserleri Orta Çağ tarihçileri için faydalanılması gerekli olan eserlerdir.

KAYNAKLAR

Türkiye tarihini oluşturan temel unsurlardan birisi olan Türkiye Selçukluları, tarih boyunca kurulmuş Türk devletleri arasında önemli bir yer işgal etmekledir. Buna rağmen yerli kaynakların yetersizliği yüzünden, Türkiye Tarihinin bu devre ait bazı meseleleri henüz aydınlatılmamıştır. Bu devrede Türkiye'nin bilhassa sosyal ve dini durumunu aydınlatmak için günümüze ulaşabilen kaynaklar kemiyet ve keyfiyet bakımdan tatmin edici değildir. Bir kavmin veya devletin tarihini inceleme ve araştırmada, bizzat onun bıraktığı kaynak ve vesikalar şüphesiz birinci derecede önemlidir. Selçuklu Türkiye'sinde telif edilen ve bizlere kadar ulaştırılan vekâyinâme ve sair eserler oldukça mahduttur. Buna karşılık meskûkât, para ve arşiv vesikaları nispeten daha çoktur. Gerek Büyük Selçuklular, gerekse onlardan doğan

18 Baykara, Tuncer, Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadî Tarihi Üzerine Araştırmalar, İzmir, 1990.

19 Şeker, Mehmet, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması, Ankara, 1997.

20 Çetin, Osman, Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı, İstanbul, 1981.

21 Ocak, A. Yaşar, "Zaviyeler", V. D, Sayı: XII, 1978, s. 267; Ocak, A. Yaşar, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması", TDV, İ. A, C. III, İstanbul, 1991, s. 111-114; Ocak, A. Yaşar, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce", Türkler, C. VII, 2002.

22 Ocak, A. Yaşar, Babaîler İsyanı-Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk-Heterodoksisinin Teşekkülü, İstanbul, 1996; Ocak, A. Yaşar, Alevî-Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri, İstanbul, 2000.

diğer Selçuklu devletleri ve Beylikler döneminde maddi ve manevi sahada önemli eserler meydana getirilmiştir. Özellikle Anadolu'da kurulan Türkiye Selçuklularından ve beyliklerden pek çok tarihi yapı günümüze ulaşmıştır. Günümüzde bu eserlerden Selçukluların kültür ve medeniyette ne kadar ileri gittiklerini görmek mümkündür. Türkiye Selçukluları'nın siyâsî tarihi, kültür ve medeniyeti hakkında pek çok çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemi çeşitli yönleriyle aydınlatan eserler ve belgeler ortaya çıkarılmış, yayınlanmış ve değerlendirilmiştir. Bunlar bu sahanın uzmanlarınca çok iyi bilinmektedir. Ancak bütün bu çalışmalara rağmen bu devrin birçok siyâsî ve kültürel meselesi hâlâ yeterince aydınlatılamamıştır. Amacımız bu konuda çalışacaklar kaynakça konusunda yardımcı olabilmektir.

1. Diplomatik Belgeler:

Türkiye Selçuklularında bazı görevlilerin tâyin ve azilleri ile ilgili menşur, berat ve bazı emirnâmeler günümüze kadar ulaşmıştır. Bunların dışında Selçuklu hükümdârlarının yayınladıkları fetihnâmeler, diğer devletlerle teati edilen mektuplar ve ticarî taahhütnâmeler de bu tür malzemeye dâhildir. Münşeât mecmualarını da bu kısma ilâve etmek gerekir. Bu türden belgelerin derlenmiş olduğu bir eser, Osman Turan tarafından yayınlanmıştır[23].

2. Vakfiyeler:

Bilhassa içtimâî iktisadî ve kültür tarihi bakımından fevkalâde önemli bilgiler ihtivâ eden vakfiyeler aynı zamanda birer hukukî belgedir. Mahalli tarih çalışmalarının en önde gelen kaynaklarından olan vakfiyeler esâsen tarihin pek çok sahasını aydınlatan bilgiler ihtivâ eder[24]. Selçuklu devri vakıfnâmeleri etnik durum, dinî-içtimaî yapı, toponomi ve onomastik hakkında da değerli bilgiler vermektedir[25]. Osman Turan'ın yayınlamış olduğu üç ayrı vakıfnâme[26], Ahmed Temir'in yayınlamış olduğu ″Cacaoğlu Vakfiyesi″[27], Refet Yinanç'ın

23 Turan, Osman, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Ankara, 1988; Altıntaş, Ahmet, Türkiye Selçuklularında Sosyal ve Ekonomik Hayat, Malatya, 1998, (Basılmamış Doktora Tezi).

24 Köprülü, M. Fuad, ″Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti″, V. D, I, 1938.

25 Köymen, M. Altay, ″Selçuklu Devri Kaynakları Olarak Vakfiyeler″, Studi Preottoman e Ottoman, 1976, s. 153, 155.

26Turan, Osman, ″Selçuk Devri Vakfiyeleri I. Şemseddin Altun-aba, Vakfiyesi ve Hayatı″, Bel: XI/42, 1947; Turan, Osman, ″Selçuklu Devri Vakfiyeleri II. Mübarizeddin Er-Tokuş Vakfiyesi″, Bel: XI/43, 1947; Turan, Osman, ″Selçuklu Devri Vakfiyeleri III. Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri″, Bel: XII/45, 1948.

27 Temir, Ahmet, Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi, Ankara, 1989.

yayınlamış olduğu ″Sivas Âbideleri ve Vakıfları″[28] ve Cevat Hakkı Tarım'ın yayımladığı ″Tarihte Kırşehri-Gülşehrî[29]″ adlı araştırmalardan bu çalışmamız da çok yararlandık[30].

Caca-oğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi:Kırşehir tarihi bakımından kıymeti çok yüksek önemli bir kaynak olan, 1272 tarihli Caca-oğlu Nureddin'in vakfiyesi diğer vakfiyeler gibi, Arapça olarak kaleme alınmıştır. Şehrin iktisadî ve içtimâî durumu hakkında çok önemli bilgiler verir. Kırşehir'in XIII. asırda azameti, köyleri, yolları, mescidleri, medreseleri, yeri geldikçe burada zikredilmiştir. Vakfiyenin Kırşehir'de tasdik edilen iki, İskilip'te tasdik edilen bir nüshası olmak üzere toplam üç nüshası vardır[31].

Ahî Evren Şeyh Nâsıreddin Vakfiyesi :Kırşehir tarihi için faydalanılabilecek ikinci vakfiye, 1278 tarihli Ahî Evren Vakfiyesidir. Vakfiye, hamd ve senadan sonra imâret, mescit, zâviye ve türbe için vakfedilen emvâlin zikriyle devam eder. Daha sonra vakıf mallarının nasıl tasarruf edileceği anlatılır. En sonunda şahitler listesiyle sona erer. Burada önemli husûs vakfiyenin tarihidir. Vakfiye, Pervâne Muineddin Süleyma'nın vefatından bir yıl sonra, 1278'de tanzim edilmiştir. Bu da Şeyh Nâsıreddin'in veya meşhur ismiyle Ahî Evren'in daha önceki bir tarihte vefat ettiğini tescil eder. Ayrıca onun asıl isminin Şeyh Nâsıreddin olarak kaydedilmiş olması da önemli bir bilgidir. Bu vakfiye ilk önce Muallim Cevdet'in eserinde yayınlanmış tır. C. Hakkı Tarım, bu vakfiyenin Türkçesini yayınlamış fakat şahitler listesini kitabına almamıştır[32].

3. Vekâyinâmeler:

El-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umuri'l-'Alâ'iyye: Vekâyinâmeler, vakaların tasviri ve sağlam bir kronolojinin tespiti için birinci derecede önemli olan eserlerdir. Türkiye Selçukluları'na dâir en önemli vekâyinâme, İbn-i Bîbî'nin, ″El-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umuri'l-'Alâ'iyye″ adlı Farsça eseridir. Türkiye Selçukluları'nın yerli kaynaklarından olması ve günümüze ulaşabilen bir kaç vekâyinâmeden biri olması, eserin ehemmiyetini daha da artırmaktadır. H. W. Duda'ya göre eser, bir kronik sayılmamakta, hattâ halkın istifâdesine sunulmuş bir tarih eseri özelliği göstermemektedir. Ona göre bu eser, XIII. asırda yüksek

28 Yinanç, Refet, ″Sivas Abideleri ve Vakıfları″, V. D, Sayı: 22, s. 15-44, XXII, Ankara, 1991.

29 Tarım, Cevat Hakkı, Tarihte Kırşehri-Gülşehrî, İstanbul, 1948, s. 36-37, 83-85. Bu vakfiye ilk önce Muallim Cevdet'in eserinde yayınlanmıştır. Muallim Cevdet, Zeyl Ala Faslî'l-Ahîyeti'l-Fityani't-Türkiyye fî Kitâbi'r-Rihle li İbn Battûta, İstanbul 1932.

30 Altıntaş, Ahmet, Türkiye Selçuklularında Sosyal ve Ekonomik Hayat, Malatya, 1998, (Basılmamış Doktora Tezi).

31 Temir, Ahmet, Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi, Ankara, 1989.

32Tarım, Cevat Hakkı, Tarihte Kırşehri-Gülşehrî, İstanbul, 1948, s. 36-37, 83-85. Bu vakfiye ilk önce Muallim Cevdet'in eserinde yayınlanmıştır. Muallim Cevdet, Zeyl Ala Faslî'l-Ahîyeti'l-Fitiyani't-Türkiyye fî Kitâbi'r-Rihle li İbnBattûta, İstanbul 1932.

İslâm kültürünün parlak ışığında yansıyan Fars dilinde yazılmış bir hatıra kitabıdır. Türkiye Selçukluları Tarihinin önemli bir kaynağı olmasına râğmen, Hacı Bektâş-ı Velî (öl: 1270) ve Mevlâna Celâleddin-i Rûmî (öl: 1272) gibi çağdaşı Türk büyükleri hakkında hiç bilgi vermeyen bu eser, Prof. Dr. Adnan S. Erzi'ye göre, önemli olayları gereği gibi aksettirememiş, hattâ bazen hiç ele almamıştır. Mesela, I. Alâeddin Keykubâd'ın, oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından zehirlenmesinden, yine bu hükümdârın Gürcü bir prensesle evlenmesinden hiç bahsetmemiştir. Ayrıca sık sık kronolojik hatâlara da rastlanmaktadır[33]. Asıl adı, Nâsıreddin Hüseyin Muhammed b. Ali olan İbn-i Bibî, bu eseri, o sıralarda İlhanlıların veziri olan Alâeddin Ata Melik Cüveynî'nin isteği üzerine kaleme almıştır. Esâsen müellif, Cüveynî'nin Târîh-i Cihângüşâ'sını tamamlamak üzere, Malazgirt zaferi sonrasında Anadolu'da fütuhât yapan meşhur beylerden, Emir Mengücek, Emir Artuk, Emir Dânişmend gibi meşhur kişilerin ve Türkiye Selçukluları Devletinin ilk hükümdârı Kutalmışoğlu Süleyman'ın hayat hikâyeleri ve mücâdelelerini anlatmak üzere yola çıkmış, ilk devirlere dâir yeterli bilgi bulamadığı için, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in zamanından başlamıştır. İbn-i Bibî, I. Gıyâseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubâd hakkındaki bilgileri, dönemin meşhur müelliflerinden, Kaanî'nin, ″Selçuknâmesi″nden istifâde ederek yazmıştır, I. Alâeddin Keykubâd döneminin sonlarına doğru devlet işlerine girmiş olan yazar, bu tarihten sonra 1280 yılına kadar cereyan eden ve kendisinin bizzat yaşadığı döneme ait olan hâdiseleri daha muhtasar bir şekilde kaleme almıştır. Eserinin adındaki ″Alâiyye″ kelimesinin, ilkinin kitabın telifine sebep olan Alâeddîn Ata Melik Cüveynî'ye ve ikincisinin I. Alâeddin Keykubâd'a delalet ettiği tahmin edilmektedir. Bu metnin mükemmel bir neşri TTK tarafından yapılmış[34], ilk 214 sayfasının tenkitli neşri ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları intişar etmiştir[35]. el-Evâmirü'l-'Alâ'iyye, muhtemelen müellif henüz hayatta iken, Ahîlerin isteği üzerine, sâdeleştirilerek kısaltılmış ve bu şekilde ″Muhtasar″ olarak bilinen ayrı bir metin ortaya çıkmıştır. Bu metnin tamamı Th. Houtsma tarafından 1902 yılında neşredilmiş[36], aynı metin M. Nuri Gençosman tarafından Türkçe'ye[37], H. W. Duda tarafından da Almancaya çevrilmiştir[38]. El-Evâmirü'l'Alâ'iyye'nin, II. Murad zamanında (1421-1451) yapılan Türkçe çevirisi, Yazıcızâde Ali'nin, ″Tarih-i Âl-i Selçuk″ veya ″Oğuznâme″ adlarıyla bilinen eseridir. Bu tercüme mümkün olduğu kadar aslına sadık kalınarak yapılmış, yalnız bazı Arapça ve Farsça şiirlerle zor cümleler atlanmış, Alâeddin Ata

33 Altıntaş, Ahmet, Türkiye Selçuklularında Sosyal ve Ekonomik Hayat, Malatya, 1998, (Basılmamış Doktora Tezi).

34 İbni Bibi, Hüseyin b. Muhammed Ali El-Ca'ferî, El-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umuri'l'Alâ'iyye, I. Tıpkı basım, nşr.. A. S. Erzi. TTK Yay, Ankara, 1956.

35 İbni Bibi, Hüseyin b. Muhammed Ali El-Ca'ferî, El-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umuri'l'Alâ'iyye, I. (nşr. N. Lugal, A. S. Erzi, A. Ü. İ. F, Yay, TTK Basımevi, Ankara, 1957.

36 Histoire des Seldjoucides d'Asie Mineure d'apris İbn-Bibi, texte turc, XVI, 308, Leiden, 1902.

37 İbn Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesi, Türkçeye çeviren: M. N. Gençosman, Notlar ve İlaveler, F. N. Uzluk, Ankara, 1941.

38 H. W. Duda, Die Seltschukengeschichte des Ibn Bibi, Copenhagen, 1959.

Melik Cüveynî'nin medhi için ayrılan bölümler çıkarılarak, II. Murad'ın medhi konulmuş, İbn-i Bibî'nin husûsi hayatını anlattığı bölüm tercüme dışında bırakılmış ve metne bazı ilâveler yapılmıştır. Yazıcızâde'nin tercümesinde İbn-i Bîbî'nin adı da hiç geçmemektedir. Yazıcızâde'nin tercümesi Türkiye'nin ve bir kaç Avrupa ülkesinin kütüphanelerinde mevcuttur. Th. Houtsma, Paris ve Leiden nüshâlârına dayanarak eserin bir kısmını 1902 yılında neşretmiştir[39]. El-Evâmiru'l Alâiyye, TTK tarafından 1956'da yayınlanan metin esâs alınmak suretiyle, Mürsel Öztürk tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir[40]. Biz bu çalışmamızda, bahsedilen asıl metinden ve Mürsel Öztürk tarafından yapılan tercümeden yararlandık.

Müsâmeretü'l-Âhbar ve Müsâyeretül-Ahyâr: İstifâde ettiğimiz yerli kaynaklardan bir diğeri, Aksarayî nisbesiyle maruf Kerimüddin Mahmûd b. Muhammed'in kaleme aldığı, ″Müsâmeretü'l Âhbar ve Müsâyeretül-Ahyâr″ isimli Farsça eseridir. Nisbesinden Aksaraylı olduğu anlaşılan müellif, İlhanlılar döneminde Türkiye'de İlhanlı mali teşkilâtında çalışmış, bir süre Aksaray kalesi muhafazasında bulunmuş, Gazân Han döneminde Türkiye'deki vakıflarda mütevellilik gibi hizmetler ifâ etmiştir. 1332-1333 (47-33) yılında vefat eden Aksarayî, İbn-i Bibî'den sonraki 50 yıllık hâdiseleri kendi müşâhedelerine dayanarak kaleme almıştır. 1323'de telif edilen ve İlhanlıların Anadolu vâlisi Timurtaş'a ithaf edilmiş olan eser, Emevî, Abbâsî ve Büyük Selçuklu devletlerine dâir kısa bir tarihi mâlumât da ihtivâ etmektedir. Eserin üçte ikisi Türkiye Selçuklularından bahsetmekte ve II. Gıyâseddin Keyhüsrev'den itibâren oldukça teferruatlı bilgiler vermektedir. Büyük bir kısmı müellifin müşâhedelerine dayanan bu bölüm Türkiye Selçukluları tarihi bakımından çok önemlidir. İlhanlılar döneminde Türkiye'de yaşanan bütün fâciaları müşâhede eden ve bunları olanca dehşetiyle kaleme alan Aksarayî, kabahatleri daha çok müstevfi ve noyanlara yükleyerek, İlhanlara toz kondurmamaktadır. İlhanlıların Anadolu vâlisi Timurtaş için ise, ″Hüsrev-i Âdil Mehdi-yi Zaman″ gibi yüceltici sıfatlar kullanmış ve dâima saygılı olmuştur. Aksarayî, İlhanlı maliyesinde üst düzey seviyede bir memur olması hasebiyle eserinde mali konulara bir hayli yer vermiştir. Eserin iki yazma nüshası olup ikisi de Türkiye'dedir. Bu nüshâlâr esâs alınarak yapılan bir tercümesi 1944'de yayınlanmıştır[41]. Ayrıca, Osman Turan tarafından eserin tenkitli neşri yapılmış ve 1944'de yayınlanmış tır[42]. Bu çalışmamızda, bahsedilen eserden mümkün olduğu kadar istifâde etmeye çalıştık.

Anonim Târih-i Âl-i Selçuk: Yerli kaynaklarımızdan bir diğeri de yazarı bilinmediği

39 Histoire des Seldjoucides d'Asie Mineure d'apris Ibn-Bibi, texte turc, Leide, 1902.

40 İbn Bibi, Hüseyin b. Muhammed Ali El-Ca'ferî, EI-Evâmirü'l-Alâiyye Fi'l-Umuri'l-Alâiyye, I. Tıpkı Basım, Ankara, 1956; Selçuk-nâme, I-II, trc. Mürsel Öztürk, Ankara, 1996; Altıntaş, 1998: 1-25.

41 Aksarayî, Selçuki Devletleri Tarihi, trc. Gençosman, Önsöz ve Notlar, F. N. Uzluk, Ankara, 1944.

42Aksarayî, Kerimüddin Mahmud, Müsâmeretü'l-Ahbâr, Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi, Ankara, 1944; Altıntaş, Ahmet, Türkiye Selçuklularında Sosyal ve Ekonomik Hayat, Malatya, 1998, (Basılmamış Doktora Tezi).

için ″Anonim″ veya ″Anonim Târih-i Âl-i Selçuk″ şeklinde isimlendirilen eserdir. Büyük Selçuklular ve Celâleddin Harizmşah hakkında muhtasar bilgi verdikten sonra Türkiye Selçuklarına geçen ve onlar hakkında daha geniş mâlumât veren bu eser sık sık hâdiselerin tarihlerini belirtmekle ayrı bir değer ifâde etmektedir. Ancak, sosyal ve iktisâdî hâdiselere pek az yer vermektedir. Paris Millî Kütüphâne'sinde bulunan yegâne nüshadan fotoğraf yoluyla temin edilen metin, tercümesiyle berâber tek kitap halinde, 1952'de F. N. Uzluk tarafından neşredilmiştir[43].

Câmî'ü'd-Düvel (Sâhâifü'l-Âhbâr) : XVII. yüzyılda Müneccimbaşı Ahmed Dede tarafından telif edilen ″Câmî'ü'd-Düvel″ isimli eser de konumuz için önemlidir. Muahhar bir eser olmasına râğmen, Müneccimbaşı'nın kullandığı kaynaklardan bazıları günümüze kadar gelemediğinden, Câmî'ü'd-Düvel konumuz bakımından ehemmmiyet arzetmektedir. Lale devri'nde Şâir Nedim'in başkanlığında oluşturulan bir tercüme heyeti tarafından Türkçeye tercüme edilen eser, Sâhâifü'l-Âhbâr adıyla iki cilt halinde basılmıştır. Son yıllarda Dr. Ali Öngül tarafından mukayeseli bir çalışma da yapılan eserin Türkiye Selçukluları'na ait olan kısmı H. F. Turgal tarafından tercüme edilerek neşredilmiştir[44].

Ebû Bakr İbn al-Zaki el-Konevî: Konevî nisbesinden anlaşılacağı gibi Konya'da doğan müellifin doğum tarihi bilinmemektedir. Yazdığı eserler göz önüne alındığında Arapça ve Farsçaya hâkim olan müellifin bu yönde eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. Ravzat al-Kuttâb Hadikat al-Albab adlı eseri, onun dost ve yakınlarına gönderdiği elli sekiz özel mektupla yirmi altı yaprak tutarında bir zeyl bölümünden oluşmaktadır. Anadolu Selçukluları tarihi için birinci elden kaynak konumunda olan eserin, bu devirle ilgili kaynakların kısıtlı olduğu düşünülürse, değeri anlaşılacaktır. Bu eserde Cimri Ayaklanması ve bu sırada öldürülen emirlerin nitelikleri, Anadolu Selçuklu yönetiminde yapılan bazı atamalar, adlarına daha önce karşılaşılmayan bazı emirler gibi daha birçok önemli kişi ve olaylardan bahsedilmektedir[45].

Evhadüddin Hamid el-Kirmanî: Anadolu Selçuklu devletinin kültür, siyaset ve tasavvuf hayatında önemli bir yer işgal eden Evhadüddin Hamid el-Kirmani, 1204 yılında Mecdüddin İshak'ın davetiyle birçok mutasavvıf ve ilim adamıyla birlikte Anadolu'ya gelmiştir. Kirmani asılında halife tarafından Anadolu'ya Şeyhu'ş-şuyûhi'r-Rum, Anadolu Şeyhlerin Şeyhi, unvanıyla gönderilmiştir. Bu unvanla biz onun Anadolu'daki Ahi teşkilatını kadrolaştıran ve yöneten kişi olduğunu anlıyoruz. Ahilik teşkilatı içerisinde, Ahi Evren olarak tanınan Şeyh Nasırü'd-din Mahmud'un kayınpederi ve Bacıyan-ı Rum teşkilatının kurucusu

43 Anonim Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, Ankara, 1952, s. 56, 180, 246.

44Turgal, H. Fehmi, Müneccimbaşı'ya Göre Anadolu Selçukileri, İstanbul, 1935; Altıntaş, 1998: 1-25; Öngül, Ali, Müneccim Başı Ahmed Dede'nin Camiü'd-Düvel 'inin Tenkitli Metin Neşri ve Tercümesi (Selçuklular ve Anadolu Beylikleri), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ. Ü. E. F. Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 1986.

45 http: //anadoluselcuklumimarisi. com/kronik. asp

olan Fatma Bacı'nın da babasıdır. Evhadüddin Hamid el-Kirmani, saraya da yakın bir kişi olmuştur. Onun I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile bazı görüşmeler yapmış ve bunun neticesinde sultana bir de rubai söylemiştir. Kayseri'de Ahilere ve Türkmenlere yapılan baskılar sonucunda I. Alâeddin Keykubad Kayseri'de bazı görevlileri cezalandırarak Ahilere ve Türkmenlere sahip çıkmıştır. Anadolu'da pek çok şehirde ikamet eden Kirmani en uzun süre ile Kayseri'de ikamet etmiştir. 1238'de Bağdad'da öldüğü bilinen Evhadüddin Hamid el-Kirmani'nin Konya Musalla Mezarlığında ona itaf edilen bir türbesi bulunsa da bu türbe onun müritlerinden birine ait olmalıdır. Evhadüddin Kirmani'nin bilinen tek eseri Rubaiyat ve Fevaid'dir[46].

4. Evliyâ Menkâbeleri:

XI-XIII. asırlar esnasında İslâm Âlemi'nde tasavvuf cereyanı kuvvetlenince, bazı büyük pîrlerin isimlerini taşıyan ve onların medreseleri etrafındaki büyük tekkeye (hânkâh) bağlı sâir birtakım tekkeler kurarak çok geniş sahâlâra yayılan tarikatlar meydana çıktı ve bu arada her tarîkata mahsus olarak hususî bir edebiyat da teşekkül etti. Kendilerine mahsus renk ve şekillerde giyim-kuşamlara, hususî birtakım âyin ve erkân, zikir tarzlarına, duâ şekillerine sahip olan bu türlü türlü tarikatların edebiyatlarında, kendi pîrlerine yâni ilk kurucularına ve tarikatın inkişâfında hizmeti geçen sâir büyük şahsiyetlere ait menkâbe kitapları, çok büyük bir ehemmiyet kazandı. Ortaçağ İslâm ve Türk tarihinin birçok karanlık noktalarını aydınlatmak hususunda mebzul mâlumâta sahip olan, evliyâ menkâbelerinden istifâde etmek meselesi, şimdiye kadar her nedense ihmal olunmuştur. Göreneğe bağlı tarihçilerin tarihî kaynak mefhumunu çok dar bir mânâda anlamaları, bu hususta en büyük âmildir diyebiliriz. XII-XIV. asırlar Anadolu evliyâsına ait olarak doğrudan doğruya Anadolu'da yazılmış kitaplar pek bilinmemekle berâber, bunların bir kısmı bugüne kadar hemen hemen meçhul kalmış, malûm olan ve hattâ neşir edilen bazı menâkıbnâmelerden ise pek az istifâde edilebilmiştir. Bunların en başında, Mevlevîlik tarikatına ait iki eseri zikredeceğiz. Mevlâna, Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi gibi Mevlevî büyüklerinin Menkâbelerini ihtivâ eden

[46] http: //anadoluselcuklumimarisi. com/kronik. Asp; Bayram, Şeyh Evhadüddin Hamid el- Kirmanî ve Menâkıb-Nâmesi, Konya 2005, s. 14; Hacıgökmen, Mehmet Ali ,Anadolu'da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Hâline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği), Türkiyat Araştırmaları Dergisi, GÜZ/AUTUMN-Sayı/ISSUE: 32, 2012 s.263-291; Bayram, M. Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum, (Fatma Bacı),Konya 1994, s. 12-22; Keklik, N. Sadreddin Konevî'nin Felsefesinde Allah-Kainat ve İnsan, İstanbul ,1967, Önsöz, s. XIV-XV; Menakıb-ı Evhadü'd-din-i Kirmanî, (Menakıb), nşr. B. Furuzanfer, Tahran,1969, s. 84; Bayram, M."Ereğli'de Medfun Olan Şeyh Şihabü'd-din Makbul Kimdir?" III. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Ayrı basım, Konya 1994, s. 123; Hacıgökmen,Mehmet Ali, Anadolu Selçukluları Zamanında Sadrü'd-din Konevî'nin Türkmen İsyanlarına Bakışı,Türkiyat Araştırmaları Dergisi,10. SAYI,Güz 2001,s.39-49.

Sipehsâlâr Menâkıbı[47], erkenden Türkçeye çevrilerek neşir edildiği gibi, bundan biraz sonra yazılmakla berâber daha zengin malûmatı ihtivâ eden Eflâkî Dede'nin[48], Menâkıb al-Arifin'i de 1918-1922'de Fransız müsteşriki Cl. Huart tarafından Fransızcaya çevrilerek bastırılmıştı[49].

Feridun b. Ahmed-i Sipehsâlârın Risâlesi (Mevlânâ ve Etrafındakiler) : Mevlânâ Celâleddin-î Rûmî ve çevresi hakkında yazılan ilk eserdir. Daha sonra yazılan Mevlevî Menâkıbnâmelerine kaynaklık etmiştir. Eser, 1312 yılında Sultan Veled'in vefatından sonra kaleme alınmıştır. Yazarı, 40 yıl boyunca Mevlânâ'ya hizmet ettiğini söyler. Bu da onun kitabını yazdığı tarihte, çok yaşlı olduğunu gösterir. Selçuklular zamanındaki sosyal ve dinî hayat hakkında bilgi verdiği için bu eser, kıymetli bir kaynaktır[50].

Menâkıbu'l-Ârifîn (Âriflerin Menkâbeleri) : Bu nevi eserlerin en ehemmiyetlisi Ahmed Eflâkî'nin, Menâkıbü'l-Arifîn adlı eseridir. Mevlânâ Celâleddin-î Rûmî ve hâlefleri hakkında yazılan ilk eserdir. Daha sonra yazılan Mevlevî Menâkıbnâmelerine kaynaklık etmiştir. 1360 yılında Konya'da vefat eden Eflâkî, bu eserini 1318'de yazmaya başlamış ve 1358'de tamamlamıştır. Ulu Arif Çelebi ile Selçuklu Türkiyesinin birçok şehrini gezen müellif kendi dönemiyle ilgili ve çoğunlukla Arif Çelebi'nin hayatı etrafında şekillenen içtimaî, iktisadî, dinî ve siyâsî hâdiselere kendi özel üslûbu çerçevesinde yer vermiş, hattâ çok zengin etnografik ve onomastik bilgileri de kaydetmiştir. Mevlâna ile çağdaş olmayan ve onunla hiç görüşmemiş olan Eflâkî, Sultan Veled ile ise sâdece tanışmış, ancak Ulu Arif Çelebi'ye intisap ettikten sonra Mevlevî çevrelere girmiştir. Eserinde Mevlâna'ya da yer veren Eflâkî, bu bilgileri Risâle-i Sipehsâlâr'dan naklederek kendi üslûbuna uyarlamıştır. Tahsin Yazıcı tarafından metni ve tercümesi ayrı ayrı yayınlanmış olan bu eserin[51] kültür tarihi bakımından bir değerlendirmesi Aydın Taneri tarafından yapılmıştır[52]. Yüksek tabakaya mahsus olarak yazılmış olan ve tarihî kıymetleri inkar edilemeyen bu edebî mahsûllerle, halk arasında yaşayan ve ″bir yığın hurâfeler ve hayal ürünleriyle karışarak, tarihî hüviyetini büsbütün kaybeden menkâbelerin sonradan toplanmasıyla″ teşekkül etmiş halka mahsus menâkıb kitaplarını, birbirinden tamamiyle ayırmak lâzımdır; işte biraz aşağıda bahsedeceğimiz, Bektâşî menâkıbnâmeleri, bu ikinci kısma dâhildir. Mevzuları itibâriyle aynı tür içinde

47 Sipehsâlâr, Feridun bin Ahmed, Risâle-i Sipehsâlâr ve Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigar (M. Bahârî Tercümesi), Der Saadet, 1331.

48Ahmed Eflâkî (öl: 761/1360), Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî'nin; ailesi, doğum yeri ve tarihi hakkında eski kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Müellifin asıl adı Ahmed olup, Eflâkî nisbesiyle tanınır. Arîfî nisbesi onun Ulu Arif Çelebi'ye bağlılığından gelmektedir. Eflâkî'ye ait bazı bilgileri onun kaleme almış olduğu Menâkıbü'l-'Ârîfîn'den öğrenmekteyiz.

49 Les Saints des Derviches Tourneurs, (Menâkıbü'l-'Ârîfîn), Yayın ve Çeviri: Clement Huart, C. 2, Paris, 1918-1922. XIX, avril-juin, 1922, s. 308-317 (yeni basım, Paris, 1979).

50 Feridun b. Ahmed-î Sipehsâlâr, Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler), çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1977.

51 Ahmed Eflâkî, Menâkıbu'l-Arifin, I-II, nşr. Tahsin Yazıcı, Ankara, 1976-80.

52 Taneri, Aydın, Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı, Konya, 1978.

gösterdiğimiz bu iki türlü menâkıbnâmeleri, tarihî kaynak olarak, birbirinden tamamiyle ayırmak ve daha ziyâde tarihî mahiyette olan birinci nevi eserleri büyük bir emniyetle kullanmak kabil olduğu hâlde, asıl menkâbe mahiyetinde bulunan ikinci nevi mahsullerin çok büyük bir ihtiyatla ve en sıkı bir tenkide tâbi tutularak kullanılabileceğini unutmamak lâzımdır. Eflâkî Dede'nin eserini tarihî kaynak olarak ilk defa kullanan, onun Eşrefoğulları hakkında verdiği malûmatı iktibas ve neşreden Âlî Bey'dir[53]. Daha sonra, bu eserin Anadolu Beylikleri bilhassa Aydınoğulları tarihini aydınlatan parçalarından ve Bektâşîlik tarihine ait kısımlarından da yararlanılmıştır[54]. Yalnız, şu noktayı hemen belirtmeliyiz ki, şimdiye kadar bu menâkıbnâmelerden, daha ziyâde soy kütüğü ve siyâsî tarih konularında yararlanılmış, dinî ve içtimaî tarih bakımlarından, pek değerlendirilmemiştir. Anadolu'nun XIII-XIV. asırlardaki sosyal hayatını, şehir ve köy teşkilâtını, göçebelerin hayat tarzlarını, içtimaî sınıflar arasındaki münâsebetleri, dinî cereyanları, iktisadî şartları, kıyafetleri, an'aneleri anlatmak konusunda, başka hiçbir tarihî vesika bunlarla boy ölçüşemez. XIII-XIV. asırlarda Anadolu'da büyük şöhret kazanmış olan Baba İlyâs Horâsanî, Hacı Bektâş Velî, Seyyid Mahmûd Hayrânî, Hacı İbrahim Sultan, Ahi Evren, Seyyid Hârûn Velî ve bunlar gibi mühim şahsiyetler hakkında da ayrı ayrı menâkıbnâmeler yazılmış olduğunu biliyoruz. Bu asırlar esnasında bütün Anadolu sahasında birçok tekke ve türbenin ve menkâbeleri buralara bağlı birçok mühim şahısların mevcûdiyeti; türlü türlü isimler altındaki birtakım derviş zümrelerinin büyük propagandaları göz önüne alınacak olursa, bunlardan başka birçok menâkıb kitaplarının yazılmış olduğuna da kolayca hükmolunabilir. Mevcûdiyetlerini kat'î olarak bildiğimiz bu menâkıbnâmelerden bazıları-Hacı Bektâş, Hacım Sultan ve Ahi Evren'e ait olanlar[55], henüz basılmamıştır[56]. Diğerlerine gelince, bunlardan bazılarının mevcûdiyetini-meselâ Taşköprülüzâde Ahmed'in Şakâyık-ı Nu'mânîyye[57] gibi-bazı biyografik kaynaklardan öğrenmekteyiz. Edebî eserler ve Menâkıbnâmeler tarihi kaynak olarak ehemmiyet arz etmektedir. Hristiyan âleminde ortaçağlar boyunca çokça telif edilen azizlerin hayat hikâyelerinin değeri çok erken tarihlerde kavranarak birçok araştırmalara konu olmuştur. Türkiye'de ise velilerin hal tercemeleri ve halk arasında destanlaşmış hikâyeler türünden birçok menkâbelerin mevcut olmasına râğmen tarihi kaynak olarak önemi ve değeri, F. Köprülü'nün bu hususa dikkat çekmesiyle anlaşılmıştır[58]. XII-XIV. asırlar Anadolu'sunun dinî-tasavvufi tarihi ile ilgili, yukarıda bahsettiğimiz Menkâbe kitapları, tarihî kıymet bakımından, Eflâkî ile mukayese edilecek

53 Âli Bey, Eşref-Oğulları Hakkında Birkaç Söz, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, No. 28, 1330, C. 251-256.

54 Köprülü, Fuat, Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar, T. M, II, 1928.

55Hacım Sultan Vilâyetnâmesi, R. Tschudi tarafından ″Turkische Bibliothek Das Vilajet-Name Des Hanschem Sultan″ adıyla neşredilmiştir; Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi ise, Erich Gross tarafından ″Das Vilâyet-Nâme des Haggi Bektasch″, Leipzig, 1927, adıyla neşrolunmuştur;

56 Köprülü, Fuat, ″Anadolu'da İslâmiyet″, D. E. F. M, Sayı: 4-6, 1338-1341, s. 64.

57Bkz. : Taşköprülüzade Ahmet Efendi; Çeviren: Muharrem Tan, eş-Şakaiku'n-Nu'maniyye fi ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye, İz Yay, İstanbul, 2007.

58 Köprülü, Fuat, ″Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları″, Bel: VII, 1943, s. 421 vd.

mahiyette değildir. Meselâ Hacı Bektâş, Hacım Sultan, Kaygusuz Menkâbeleri gibi Bektâşîlik edebiyatına ait mahsûller, baştanbaşa doğal olmayan unsurlarla dolu olup, tarihî bir hüviyet arzetmekten uzaktır; Ahi Evren ve Seyyid Hârûn Velî Menkâbeleri bunlara nazaran daha tarihî bir mahiyet taşırlarsa da, verdikleri malzeme itibâriyle oldukça fakirdirler. Hacı Bektâş Veli'nin hayatı etrafında şekillenen Vilâyetnâme de menâkıb türünün örneklerindendir. Zaman ve mekân kavramlarına fazla ehemmiyet verilmeyen bu tür eserler, ihtiyatlı bir şekilde kullanılmak kaydıyla birçok tarihi konuya ışık tutabilecek özelliktedir. Bahsettiğimiz Vilâyetnâme, A. Gölpınarlı tarafından neşredilerek halkın istifâdesine sunulmuştur[59]. Manzûm bir eser olan Enverî'nin, Düsturnâmesi daha geç tarihlerde tanzim edilmiş olmasına râğmen Aydınoğullarının kuruluş dönemi ve onların Adalar'da yaptıkları mücâdeleler konusunda değerli bilgiler ihtivâ etmektedir. Paris Millî Kütüphânesinde bulunan nüshaya istinaden bu eser M. H. Yinanç tarafından neşredilmiş ve yine aynı yazar tarafından ilâve edilen bir mukaddime yazısında tafsilatlı bir şekilde tenkidi yapılmıştır[60]. Anadolu'da yazılan bu muhtelif menâkıb kitaplarının muhtevâlarındaki bu derin ayrılığın sebeplerini burada izaha çalışmak çok uzun sürer. Şimdilik yalnız şunu söylemekle iktifâ edelim ki, teşekkül tarzlarını iyice anladıktan sonra, sıkı bir tenkit süzgecinden geçirmek şartıyla, tarihî gerçeklikten en ziyâde uzak ve âdeta bir nevi halk romanı mahiyetinde olan menâkıb kitaplarından bile, fikrî ve içtimaî tarih bakımlarından faydalanmak mümkündür. Menâkıb kitaplarının tarihî kaynak olarak kullanılmasını şüphe ile karşılayan bazı âlimlerin, bunları tenkitsiz bir surette kullanmış olan eski kronikçilerin ve biyografların eserlerine bakarak bunların en inanılacak tarihî vesikalar mahiyetinde telakki etmeleri, çok tuhaf bir hâdisedir. XIII-XIV. asırlardaki Anadolu evliyâsına ait olarak, sonraki zamanlarda yazılmış olmakla berâber bazı eski kaynaklardan istifâde edilerek vücuda getirilmiş, birtakım biyografik eser daha varsa da biz onları görüp yararlanmadığımız için burada zikretmeyeceğiz. Esâsen bütün bunların önemini merhum Köprülü bundan yarım asır önce kâfi ve mâfi bir şekilde belirtmiştir. Türkiye Selçukluları zamanında Anadolu'nun dinî tarihi konusunda yazılmış eserlerden bir kısmı da Mesnevîler[61] ve mesnevi tarzında yazılmış sûfiyâne eserlerdir. Bugün elde kalmış vekâyinâmelerde isimlerine rastlanamayan birtakım ricâlin, hattâ bazı küçük hükümdârlardın adları ve zamanları, kendilerine ithaf edilmiş olan bazı edebî eserler sâyesinde malûm olmaktadır; birçok tarihî şahsiyetin ensâb şecereleri, lâkapları, resmî unvanları[62], hattâ isimlerinin doğru okunuş tarzı, birçok büyük hâdiseler ve onların kronolojisi, âdetlere ve kıyafetlere ait birçok şeyle-tarihî kaynakların çok defa ihmâl ettikleri bu gibi birçok şeyler-o

59 Vilâyet-name (Menâkıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, (nşr. A. Gölpınarlı, İstanbul (tarihsiz).

60 Enverî, Düsturnâme, (nşr. M. H. Yinanç), İstanbul, 1928.

61Özbek, Süleyman, ″Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlana'nın Fîh-i Mafih ve Mesnevi'sine Göre) ″, Afyon Kocatepe Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi, III/1, Sayı: 41-58, Haziran, 2001, s. 43.

62Eski Türk unvanları hakkındaki tetkiklerin bugünkü umumî mahiyeti ve bunların tarihî ehemmiyeti hakkında tafsilât için şu makaleye bakınız: Köprülü, Fuat, ″Eski Türk Unvanlarına Ait Notlar″, T. H. İ. T. M, II, 1938, s. 17-32.

devirlerde yaşayan şâirlerin manzûmeleri sâyesinde öğrenilebilmektedir. XII-XIII. asırlar Anadolu tarihini aydınlatabilmek için, bu devirlerde Anadolu'da yazılmış her türlü eserler arasında, mesnevîlerin ve divânların da ehemmiyetle tetkiki lâzım geldiği hiç unutulmamalıdır. Mevlânâ'nın ve Sultan Veled'in muhtelif mesnevileri ve büyük dîvânları, Ulu Ârif Çelebi'nin Divânı, sonra, Gülşehrî'nin[63] manzûm eserleri, bu hususta ilk akla gelebilecek edebî kaynaklardır[64]. Son olarak, Sultan Veled'in büyük bir cilt teşkil eden divânı, A. Remzi ve Kilisli Rifât tarafından hazırlanarak, F. Nafiz Uzluk tarafından yazılmış bir mukaddime ile birlikte neşredildiğini ilâve edelim. F. N. Uzluk, Mevlânâ'nın, ″Mecâlis-i Seb'a'sını[65]″, ″Mektûbât'ını[66]″ ve Sultan Veled'in[67] ″Divânı″nı bastırmakla, yalnız ilk hedefi olan Mevlevîlik tarihine değil, umûmiyetle XIII. asır Anadolusunun kültür tarihine yeni malzeme vermiştir[68].

5. Seyahatnâmeler:

Marko Polo Seyahatnamesi: Selçuklular devri Türkiye tarihi, seyâhatnâme türündeki kaynaklar bakımından ne yazık ki pek zengin değildir. Bu devirde Türkiye'ye uğrayan Batılı seyyahlara Marko Polo örnek verilebilir. Aslen Venedikli bir tüccar ailesinden olan Marko Polo, 10-15 yaşlarında babası ve amcasıyla berâber Uzak Doğu'ya (Çin-Hindistan) uzun bir seyahat yapmış ve 1271 yılındaki bu seyahat sırasında Trabzon'dan itibâren güney yolunu takip ederken bir kaç gün Sivas'ta kalmıştır. İstanbul'da ve Kırım'da ticâret yapan ailenin seyahatinin esâs amacı gezdikleri bölgeler hakkında ticarî gözlemlerde bulunmaktı. Kubilay Han'ın sarayına kadar ulaşan bu seyahatin notlarında Türkiye tarihiyle ilgili bilgiler pek azdır. Ancak Türkmenlerin yaylak-kışlak hayatıyla ilgili verilen çok kısa bilgiler bizim açımızdan yine de değerlidir. Bu eser Türkçe'ye tercüme edilerek tercüman 1001 Eser serisinde neşredilmiştir[69].

İbn-i Battuta Seyahatnâmesi: Rıhle-Tuhfetu'n-Nuzzâr fi Garaibi'l-Emsâr ve Acâibü'l-Efsâr: Konumuz açısından birinci derecede ehemmiyet arzeden seyahatnâme, İbn-i Battuta'nın, ″Rıhle″ veya ″Tuhfetu'n-Nuzzâr fi Garaibi'l-Emsâr ve Acâibü'l-Efsâr[70]″ isimli

63 Feridüddin-i Attar'dan çevirdiği Mantıku't-Tayr'ı ve Gülşenname adlı mesnevisi vardır.

64 Köprülü, Fuat, ″Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları″, Bel: VII, Sayı: 27, Temmuz 1943, s. 379-522.

65 Mevlâna, Celâleddîn, Mecalis-i Seb'a, F. Nafiz, Uzluk Basımı, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1937.

66 Mevlâna Celâleddin, Mektubat, Feridun Nafiz, Uzluk Basımı, İstanbul 1937.

67 Sultân Veled, Divan-ı Sultân Veled (haz. F. N. Uzluk), Uzluk Basımevi, Ankara, 1941; Dîvân-ı Sultan Veled, Ankara, 1941, metin 616, büyük sahife, mukaddime ve indeks 100 sahife.

68 Köprülü, Fuat, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İstanbul, 1934, s. 162-173.

69 Marko Polo Seyahatnamesi I, Yay. Filiz Dokuman, (Basım yeri ve yıl yok), Tercüme 1001 Temel Eser.

70 İbn-i Battuta, Büyük Dünya Seyahatnamesi, İlk Türkçe baskı ve çevirmeni Muhammed Şerif Paşa (1907), orijinal ilk baskıyı sadeleştiren Mümin Çevik, Yeni Şafak baskısı için A. Murat Güven, 2005.

eseridir. Ülkemizde İbn-i Battuta Seyahatnâmesi olarak bilinen bu eser, İslâm âlemi ile birlikte Türk dünyasını da canlı bir levha halinde aksettiren önemli bir kaynaktır. Kısa adı İbn-i Battuta olan müellif, Selçuklu devletinin dağılması neticesinde ortaya çıkan beyliklerin henüz teşekkül safhasında iken Türkiye'ye uğramış ve bu beyliklerin yöneticilerinin misâfiri olmuş üst düzey idârecilerle sağladığı doğrudan temas neticesinde sağlam bilgiler elde etmiştir. Türkiye'nin güney, batı ve kuzey-batı sahillerini dolaşan seyyâh, birçok şehir, kasaba ve köyde, ahilerin misâfiri olmuş ve onlar hakkındaki sosyal-iktisâdî ve folklorik müşâhedelerini eserinde nakletmiştir. Doğu Anadolu şehirleri ile ilgi vermiş olduğu bilgelerin kendi müşâhedeleri olduğu hususunda bazı şüpheler mevcuttur[71].

İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi: İbn Fadlan bu Seyahatnamesi'de Volga Bulgarlar'nın ülkesi ve halkına ilişkin gözlemleri yanı sıra, yolculuğu sırasında gördüğü yerler ve halklarla ilgili önemli bilgiler de aktarmıştır. Bunlar arasında, Oğuzlar, Başkırtlar, Bulgarlar ve Peçenekler ve Tatarlar da vardır. Maveraünnehir'de henüz devlet öncesi bir düzende yaşamakta olan Türklere (Oğuzlara) ilişkin gözlemler yapmıstir.İbn Fadlan'ın eseri 1975 yılında " İbn Fazlan Seyahatnamesi" adı ile Bedir Yayınevi taranfından basılmıştır[72].

Müstevfi: Hamdullah, Nüzhetü'l-Külûb Eser Müstevfi tarafından sade bir Farsça ile yazılmıştır. Kitap çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. İlk bölümde İran şehirlerini anlatır. Şehirleri anlatırken Selçuklu Sultanı Melikşah'ın etkisinden ve oralarda yaşanılan tarihi olaylar hakkında bilgi verir. Yazar yine bu şehirlere yapılan Moğol saldırılarından ve Irak Acemlerinden, Hasan Sabbah'tan ve onun dolaştığı yerlerden kısaca bahsetmektedir. Bu konulara değinirken zaman zaman Selçuklu hakkında ve dönemin sultanları hakkında da bilgi verir. Doğudaki şehirlerden bahsederken Sultan Alaaddin Keyhüsrev'den bahseder[73].

6. Edebî Eserler

Günümüze kadar muhafaza edilen Türk Hükümdarlarına ait en' eski belge Selçuklu Hükümdarı İzzeddin 'Keykavus'tan Kıbrıs Kralı Hugues'e gönderilen mektuptur. 1216 tarihli olan mektubun kopyası Vatikan Palatinos kodeksi No: 367 (C.XIII) de bulunmaktadır. Belge önce Lamros tarafından yayınlanmış ve daha sonra CL.Cahen ve Ş.Turan tarafından incelenmiştir. O. Turan ise, "Türkiye Selçuklular Hakkında Resmi Vesikalar" adlı eserinde bu mektupları Anadolu Selçuklu Tarihi açısından değerlendirmiştir. Elimizde bulunan bu

71İbn Battuta, İbn Battuta Seyahatnamesi I-II, (nşr. M. Çevik), İstanbul, 1993; Parmaksızoğlu, İsmet, İbn Battuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

72 İbni Fadlan, Seyahatname, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. I-II, s. 63-73. (çev: Dr. Lütfi Doğan, Ankara 1954).

[73] Atıcı, Ayşe, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Bâtinî Hareketi (Hasan Sabbah ile İlk Halefleri ve İran Nizârî İsmâilîleri) (1090-1157), Yüksek Lisans Tezi ,Ankara,2005,s.XXI.

belgelerden anlaşılacağı üzere, Kıbrıs Krallığı ile ticaret antlaşmaları 1207 yılında Antalya'nın fethinden sonra başlamış olmakla beraber, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'e ait bu ilk mektuplar zamanımıza kadar muhafaza edilmemiştir[74].

7. Münşeât Mecmûaları:

Müntecebüddin Bedî, öl. 552/1157'den sonra: Sultan Sencer'in İnşâ Dîvânı reisi Müeyyidü'd-Devle Müntecebüddin Bedî'nin Atebetü'l-ketebe adlı eserinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu teşkilâtı hakkında menşûrlar ve hususî mektuplar yer almaktadır. Eserde Bâtınîler'in çıkardığı karışıklıklarla ilgili genel bazı bilgilerin yanı sıra Sultan Sencer'i Abbasî hilâfeti tarafından Bâtınîler'in faaliyetlerine göz yummakla suçlayan belgeler de yer almaktadır.

Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyi : Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyi'nin Gunyetü'l-Katib ve Munyetü't-Talib ile Rusumü'r-resail ve nücumü'l-faza'il adıyla bilinen inşâ kitapları faydalandığımız iki önemli eserdir. Bu eserlerde, kadınlara nasıl hitap edilmesi gerektiğine dair önemli bilgiler yer almaktadır. Örneğin sultanın hatunlarına ya da herhangi bir şarkıcı kadına ne şekilde hitap edilmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Hitaplarda yer alan ifadeler, kadınların siyasal ve sosyal durumunu belirlemek bakımından önemli bilgiler sunmaktadır[75].

Et-Tevessül ile't-Teressül Hârezmsâh Tekis dönemi münsisi Bahâ'ü'd-dîn Muhammed b.Müeyyed Bagdâdî tarafından kaleme alınan et-Tevessül ile't-Teressül[76] ile Büyük Selçuklu Sultanı Sencer dönemi münsisi Mü'eyyidü'd-Devle Müntecibü'd-dîn Bedî' Atabeg el-Cüveynî tarafından kaleme alınan 'Atebetü'l-Ketebe, doğrudan doğruya Türkiye Selçuklu dönemi hakkında bilgi vermemekle beraber, bu devlete intikal eden devlet ve teşkilât geleneğini yansıtan önemli bilgiler içermektedir. Söz konusu Münşeât mecmualarında yer alan muhtelif vesikalarda tespit edilen hususların, Türkiye Selçuklu devri uygulamalarının mukayesesi, benzerlik ve farklılıkların tespiti bakımından büyük fayda sağlamıştır. Bunların dışında Osman Turan tarafından neşredilerek, özet tercümesi de yayınlanan Türkiye Selçuklu dönemine ait Tekârîrü'l-Menâsıb, Rüsûmur-Resâ'il ve Nücûmü'l-Fezâ'il ve Gunyetü'l-Kâtib ve Münyetü't-Tâlib adlı münşeat mecmuaları da gerek devlet teşkilâtında yer alan makam

74 Sp.Lampros,A.g.e.s.4; Cahen,Cl.,Le Commerce Anatolien au debut du XIII e siecle (Melanges.L. Halpen) Paris,1951,s. 93;Ş. Turan; Türkiye - İtalya ilişkileri I,İstanbul,1990;O.Turan.,Türkiye Selçuklularına Aid Resmi Vesikalar,Ankara; 1958; Kapitilasyon1ar hakkında ayrıntılı bilgi için bakın: H. İnalcık" İmtiyaz,EI. Ve Ş.Turan,Türkiye İtalya İlişkileri I,1990,İstanbul; Lampros. S.,To en Romi Ellinikon Gimnasion kai ai en to arheio autou Ellinikoi Kodikes,NE 10(1913)11,s. 44

75 Hasan b. Abdülmü'min Hoyî,Gunyetü'l-katib ve munyetü't-talib; Rusumü'r-resail ve Nücumü'l-faza'il,yay.Adnan Sadık Erzi,Ankara,1963.

76 Bahâ'ü'd-dîn Muhammed b. Müeyyed Bagdâdî,et-Tevessül ile't-Teressül,(Mukâbele ve Tashîh:Ahmed Behmenyâr),Tahran 1315.

sahipleri hakkında verilen bilgiler, gerekse zikredilen muhtelif takrir (mensûr) numuneleri bakımından Türkiye Selçuklu askerî teşkilâtı hakkında önemli malumat içermektedir[77].

8. Tezkireler

Devletşah-ı Semerkandî, öl. 900/1494-1495: Devletşah tarafından şairlerin hal tercümelerinin toplandığı Tezkire-i Devletşah, Farsça bir eserdir.

9. Arapça Kaynaklar

Azîmî: Azîmî'nin hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur. 538/1144 yıllarına kadar meydana gelen olayları kısa kısa aktardığı eseri Târîhu'l-Azîmî'nin 430-538/1039-1144 yıllarına ait bölümü Ali Sevim tarafından Türkçeye tercüme edilerek yayımlanmıştır[78].

Bündârî: Bündârî, 586/1190'da İsfahân'da doğmuş ve gençlik yıllarını orada geçirdikten sonra Dımaşk'a yerleşmiştir. Bir süre Eyyübîler'in hizmetinde kâtip olarak görev yapmış ve 1245'te Dımaşk'ta ölmüştür. Vezir Enûşirvan b. Hâlid'in hatıralarını yazıp 1134 yılına kadar yaşanan olayları anlattığı Fütûru zamâni's-sudûr ve sudûru zamâni'l-fütûr adlı eseri İmâdeddîn Kâtib el-İsfahânî tarafından Arapçaya çevrilerek Nusratu'l-fetre ve'usratu'l-fıtra adıyla 1194 yılına kadar yaşanan olayları anlatan bir eser haline getirilmiştir. Bündârî, ihtisar ederek Zübdetü'n-Nusra ve nuhbetü'l-'usra adını verdiği bu eseri 623/1226 yılında asıl metindeki ifadeleri kendi ifadeleri ile değiştirmeden, Irak ve Horasan Selçukluları'nın tarihini

---

[77] Kitâbu 'Atebeti'l-Ketebe,Mecmua-i Mürâselât-ı Dîvân-ı Sultan Sencer,be-kalem-i Mü'eyyidü'd-Devle Müntecibü'd-dîn Bedî' Atabeg el-Cüveynî,(be tashih u ihtimam: Muhammed Kazvînî-Abbas ikbâl),Tahran,1329;Tekârîrü'l-Menâsıb,(Nesr. Osman Turan),Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar),TTKYay.,Ankara 1988;66 Hasan b. 'Abdi'l-Mu'min el-Hoyî,Rüsûmur-Resâ'il ve Nücûmü'l-Fezâ'il,(Tashîh ve ihtimâm:Adnan Sadık Erzi),AÜiF Yay.,Ankara 1963;67 Hasan b. 'Abdi'l-Mu'min el-Hoyî,Gunyetü'l-Kâtib ve Münyetü't-Tâlib,(Tashîh ve ihtimâm:Adnan Sadık Erzi),AÜİF Yay.,Ankara,1963.

78 Claude Cahen eserin 1063 yılı olaylarından sonraki kısmını J. A, 1938, 353-448'de yayınlamıştır. Ayrıca 1041 tarihinden sonraki kısmı Ali Sevim tarafından notlarla Türkçe'ye çevrilmiş ve T. T. K. yayınları arasında 1988 yılında Ankara'da basılmıştır (Azimî, Tarih, nşr. ve Türkçe çev, Ali Sevim, Azimî Tarihi Selçuklular ile İlgili Bölümler, Ankara 1988); Azimî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler: h. 430-538)(trc. venşr. Ali Sevim), Ankara 1988, mütercimin girişi IX-XXIX; Cl. Cahen, La SyrieduNordâ iepoquedesCroisades, Paris 1940, s. 42-43; a. mlf, "al-'Azîmi", EL2 (İng.), I, 823; Mükrimin Halil [Yınanç], "On İkinci Asır Tarihçileri ve Muhammed b. Ali el-Azîmî", II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları (1937), İstanbul 1943, s. 673-690; Sami Dahan, "The Ori-ginand Development of the Local Histories of Syria", Historians of the Middle East (ed. B. Lewis-P. M. Holt), London 1962, s. 111; Ali Sevim, "Azimî'nin el-Muvassal Adlı Kayıp Eserindeki Selçuklularla İlgili Kayıtlar", TTK Belleten, XLVII/187 (1983), s. 843-868; Ramazan Sesen, Müslümanlarda Tarih-Cografya Yazıcılığı, s. 113-114; Türkoglu, Esra, Büyük Selçuklu Devlet Adamı Müstevf_ Mecdü'l-Mülk, Hayatı ve Faaliyetleri (1049-1099), Yüksek LiSans Tezi, Ankara-2005, s. xvi.

aktaracak şekilde tamamlamıştır. Eserde yeri geldikçe Bâtınîlerle işbirliği yapan Selçuklu devlet adamlarından bahsedilmiş, Nizâmü'l-Mülk'ün öldürülmesi, Emir Şîrgîr'in Alamut kuşatması, Vezir Sa'dü'l-Mülk'ün Bâtınîlikle suçlanarak öldürülmesi ve özellikle Sultan Sencer döneminde Bâtınîler ile Büyük Selçuklular arasında yaşanan mücadeleler detaylı olarak aktarılmıştır[79].

İbnü'l-Adîm[80]**:** 1193 yılında Haleb'de ve 1262'de Kahire'de ölmüştür. Fıkıh, hadis, tarih, bürokrasi alanlarında zamanın en meşhurları arasındadır. Buğyet el-Taleb fi Tarihi Haleb adlı eserinin on ciltten fazlası günümüze kadar gelmiştir. Kitabın baş tarafında Haleb tarihine ve topografyasına dair bilgiler verildikten sonra İslam tarihi boyunca Haleb'de yaşayan ve Haleb'e uğrayan önemli kişilerin biyografileri alfabetik olarak anlatılmıştır. Ayrıca bu eser siyasi tarih ve kültür tarihine dair önemli bilgiler verir. Eserin Selçuklularla ilgili kısımları Ali Sevim tarafından neşredilerek "Biyografilerle Selçuklular Tarihi" adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserde Sultan Muhammed Tapar'ın Bâtînîler'e karşı tertip ettiği seferler, Sultan Muhammed Tapar ve Sultan Sencer dönemlerinde öldürülen devlet adamları, Suriye'de yaşanan mücadelelerle ilgili bilgiler bulunmaktadır[81].

İbnü'l-Esîr: 1160 senesinde Cizre denilen yerde doğmuştur[82]. 1233 yılında Musul'da vefat etmiştir. El Kamil Fit-Tarih'te olayları dünyanın başlangıcından itibaren başlatıp 1230 senesine kadar getiren ve 12 cilt olan bir tarih kitabıdır. Eser, Hasan Sabbâh'ın hayatı ve faaliyetleri, Nizâmü'l-Mülk'ün öldürülmesi, Bâtınîler tarafından ele geçirilen kaleler ve bu kaleleri ele geçiriş yöntemleri, Şahdîz Kalesi'nde yaşanan mücadeleler, değerli devlet adamlarının Bâtınîler tarafından nasıl suikasta uğrayarak öldürüldükleri ve Büyük Selçuklu-Bâtınî mücadelesini ilgilendiren daha pek çok olayı oldukça ayrıntılı olarak kapsar[83].

İbnü'l-Ezrak: Artukoğulları tarihçisi olarak bilinen İbnü'l-Ezrak'ın "Tarihü'l-Fârıkî" veya "Târîhu Meyyâfârıkîn ve Âmid" adlı eserinin iki farklı nüshası olup, bunlardan mufassal

79 Eser Houtsma tarafından 1889 yılında Leiden'de yayınlanmıştır. (Houtsma, L'Histoire des Seljoukides de l'Iraq, Leiden 1889). Ayrıca 1318/1900'de Kahire'de; 1980'de Beyrut'da değişik baskıları yapılmıştır. ; Bundârî, Zubdet al-Nusra va Nuhbat al 'Usra, Türkçe çev, Kıvameddin Burslan, Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi, İstanbul 1943.

80 İbnü'l-Adîm, Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb (Seçmeler), Biyografilerle Selçuklular Tarihi, trc. Ali Sevim, Ankara, 1982; Ali Sevim, "İbnü'l Adim", DİA, XX, s. 478-479.

81 Eserin F. Sezgin tarafından 1986'da Frankfurt'ta fotoğraf baskısı; Dâr el-Fikr tarafından Beyrut'ta basılmıştır. İbnü'l-Adîm, Bugyetü't-Taleb fî Tarih Haleb (seçmeler), çeviri, notlar ve açıklamalar Ali Sevim, Biyogrofilerle Selçuklular Tarihi, Ankara 1989; İbnu'l-'Adîm, Zubdetu'l-Haleb min Târîh Haleb, II, yay, Samî Dahhân, Dımaşk 1954.

82 İbnü'l Esîr, El-Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, trc. Abdulkerim Özaydın, XI-XII, İstanbul, 1987; Abdulkerim Özaydın, "İbnü'l Esîr", DİA, XXI, s. 26-27.

83 İbnü'l-Esir, el Kâmil fî't-Târîh, neşr. Carolus Johannes Tornberg, Beyrut 1386/1966, 475; Türkçe çev, Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987; Keçiş, Murat, "Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404", Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 15.

olanı 1176 yılına kadar gelen hadiseleri kapsamaktadır. Müellifin başta Meyyâfârıkîn olmak üzere Âmid, Musul, Mardin, Bağdat, Şam ve Gürcistan'da bulunduğu sırada bizzat tanıklık ettiği ve edindiği bilgilere dayanarak verdiği malumat, Anadolu'ya vaki Türkmen harekâtı ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluğ dönemi hakkında önemli bilgiler içermektedir. Eserin Mervânîler[84] ve Artuklular kısmı ayrı ayrı neşredilmiştir[85].

İbnü'l-Kalânisî: Zeyl Tarih-i Dimaşk adlı eserinde İhşidilerin son zamanlarından başlayıp Nureddin'in Dimaşk'ı ele geçirmesinden sonraki birkaç yıla kadar olan zamanı anlatır. Selçuklular ve Börüler devrindeki Dimaşk ve Şam tarihi için birinci elden kaynaktır. Eserin ilk kısımlarında olaylar valilerin devirlerine göre, 1057 yılından itibaren yıllara göre anlatılır. Birinci Haçlı seferindeki Müslümanlarla haçlılar arasındaki olaylar hakkında ilk elden kaynaktır. Büyük Selçuklular döneminde Suriye'de Bâtınîler'in yapmış oldukları faaliyetler, kuşatmış oldukları kaleler, öldürdükleri devlet adamları ve özellikle Sultan Muhammed Tapar ve Sultan Sencer döneminde yaşanan mücadeleye dair bilgiler bulunmaktadır[86].

Muhyiddin İbnü'l Arabî: 1201 yılında Doğu'ya doğru seyahate çıkarak Mısır, Hicaz, Bağdat, Musul ve Anadolu'da bulunmuştur. O dönemde ihtiyaç duyduğu özgür düşünce ortamını Anadolu'da bularak Konya ve Malatya'da farklı yıllarda yaşamıştır. Konya'da bulunduğu sürede Mevlâna ve Sadreddin Konevi ile yakın ilişki içerisinde bulunmuştur. 1239 yılında Şam'da vefat eden İbnü'l Arabî'nin on yedi eseri bulunmaktadır. Eserleri: El-Fütühâtü'l mekiyye fî esrâi'l-mâlikiye, Fusûsü'l hikem ve husûsu'l-kelim, Nakşu'n nusûs, Muhâzaratü'l-ebrâr ve müsâmeretü'l ahyâr, Kelâmü'l ebâdile, Kitâbü'l-esfâr, Divan, Kitâbu Hilyeti'l-ebdâl, Kitâbu tâcu't-terâcim fî işâretü'l-ilm ve letâifu'l-fehm, Kitâbu'ş-şevâhid, Kitâbu işâretü'l-Kur'an fî âlemi'l-insan, Nisâbü'l-hirek, El-emr, Risâletü'l-fethiye, El-muhâdara, Mevâki'u'n-nücum, H. 711 tarihli Topkapı Sarayında bulunan, İsmi Abdullah olanların sözleri ihtiva eden eser[87].

---

84 Ahmed b. Yûsuf b. Ali b. el-Ezrak el-Fârıkî, Târîhü'l-Fârıkî, (Nesr. Bedevî Abdullatîf Avad), Kahire 1379 (1959).

85 Ahmed b. Yûsuf b. Ali b. el-Ezrak el-Fârikî, Târîhu Meyyâfârıkîn ve Âmid, (Türkçe terc. Meyyâfârıkîn ve Âmid Tarihi (Artuklular Kısmı), (Çev. Ahmet Savran), Erzurum, 1992; Gümüş, Ercan, İbnü'l-Ezrak ve Eseri "Meyyâfârikîn ve Âmîd Tarihi" Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Işığında Bir Değerlendirme, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi-www. e-sarkiyat. com-ISSN: 1308-9633 Sayı: VII, Nisan 2012, s. 3-13.

86 İbn Kalânisî, Zeyl Târîh Dımaşk, yay, H. F. Amedroz, Leyden 1908; İslam Tarihi ve Medeniyeti, Madde Adı: İbnü'l-Kalânisî, İA. V/2. 862-863; EI. III. 815; Zirikli. II. 308; ML. VI. 172; Sevim, Ali, İbnü'l-Kalânisî'nin Zeylü Tarih-i Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436-500=1044/45-1106/07), Belgeler, 33, Cilt: XXIX-Sayı: 33-Yıl: 2008, s. 1-43.

87 Çakmaklıoğlu, M. Mustafa, muhyiddin İbnü'l-Arabî (560-638/1165-1240), et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye Fî Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye, Klasiklerimiz-XVI, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 7 [2006], sayı: 17, ss. 283-302; http://anadoluselcuklumimarisi.com/kronik.asp; Cebecioğlu, Ethem, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri, Tasavvuf, İlmî ve Akademik AraĞtırma Dergisi (ibnü'l-

Sadreddin Muhammed b. İshak al-Konevî: Nisbesinden de anlaşılacağı gibi Konya'lıdır. Sadreddin Konevî'nin on beş eseri bulunmaktadır. Miftâhu'l-gayb, En-Nusûs fî tahkîk't-tavri'l-mahsu, Fukûk, Nefehât-ı İlahiye, İcazü'l-beyan, et-Teveccühü'l-etem, Mir'âtü'l-arifîn, Hadis-ierbaîn, Mektûbât, Vesâyâ, Şerhu Esmâi'l-hüsnâ, Risâletü's-seyr ve's-sülûk, er-Redd alâ Şeyh Nâsıruddin Mahmud, Reşhu'l-bâl, Netayicu'l-efkâr[88].

Sıbt İbnü'l-Cevzî: 1185'te, Bağdat'ta doğmuştur. Haçlılara karşı mücadele edenlerin öncülerindendir. Tarih, fıkıh, vaaz ve nasihat alanında eserleri vardır. Başlangıçtan 654/1257 yılına kadar olan olayları anlattığı Mir'âtü'z-zamân fî târihi'l-a'yân adlı eserinde Suriye'de Büyük Selçuklular ile Bâtınîler arasında yaşanan hadiseler ve Bâtınîler tarafından katledilen şahsiyetler hakkında bilgiler mevcuttur. Eser neşredilmiş ve bazı bölümleri Türkçe'ye tercüme edilmiştir[89].

10. Farsça Kaynaklar

Alâeddîn Atâ Melik Cüveynî öl. 681/1283: Sosyal, ekonomik, sanat alanlarında çok hizmetleri olmuştur. Alamut'un zaptı sırasında buradaki kütüphanenin ve rasat aletlerinin telef olmasını önlemiştir. Tarih-i Cihangüşa: Hasan Sabbah'ın hayatı ile kitap burada özetlenmiştir. Farsça yazılan eser İsmailerin, Harezmşahlar'ın ve Moğolların tarihleri hakkında yazılmış başlıca kaynaklardandır. Kitap üç ciltten oluşur. Birinci ciltte, uzun bir girişten sonra Moğolların geleneklerinden, Cengiz yasasından, başlangıçtan Güyük hanın 1246 yılında ölünme kadar Moğolların tarihinden, Uygurlar ve diğer Türk kabileleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci ciltte, Harezmşahlar, Hülagu'nun gelişine kadarki İran Moğolları tarihinden bahsedilir. Gözlemlere dayanarak Karahıtaylılar hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü cilt, Mönge Hanın tahta çıkışıyla başlar ve Hülagu'nun İran'a gelişi, İsmaillere karşı seferi, onların inançları hakkında bilgiler verir. 1257 yılı olayları ile sona erer. Mirza M. Kazvini-E. Brovne tarafından 1912-1937 yıllarında yayınlanmıştır. Denison Ros 1931 yılında faksimile olarak

---

Arabî Özel Sayısı-1), yıl: 9 [2008], sayı: 21, ss. 9-25; Ahmed Ateş, "Muhyeddîn İbn el-'Arabî", İA, VIII, 533-555. Yavuz, Mehmet; "Anadolu Selçukluları Devrinin Arapça Yazan Önde Gelen Müellifleri", Nüsha, Yıl 3, S. 11, Güz 2003, s. 7-20.

88 Yavuz, Mehmet; "Anadolu Selçukluları Devrinin Arapça Yazan Önde Gelen Müellifleri", Nüsha, Yıl 3, S. 11, Güz 2003, s. 7-20; Ergin, O. "Sadreddin al Konevî ve Eserleri", Şarkiyat Mec. (İstanbul 1958), II, 82-83; Bayram, M."Ereğli'de Medfun Olan Şeyh Şihabü'd-din Makbul Kimdir?" III. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Ayrı basım, Konya 1994, s. 123; Hacıgökmen, Mehmet Ali, Anadolu Selçukluları Zamanında Sadrü'd-din Konevî'nin Türkmen İsyanlarına Bakışı, Türkiyat Araştırmaları Dergisi,10. SAYI,Güz 2001,s.39-49.

89 Eserin birinci cildi İhsan Abbas'ın tahkikiyle 1985 yılında Kahire'de, 495-654 yılları arasındaki kısmı tahkiksiz olarak 1951 yılında Haydarabad'da basılmıştır. Ayrıca Jewet tarafından 1907 yılında Chicago'da faksimile bir baskısı daha yapılmıştır; Sıbt İbnü'l Cevzî, Mîr'âtü'z-Zeman fî Tarih'il Âyan, yay. Ali Sevim, Ankara 1968.

neşretmiştir. Bu eser S. M. Tevfik Oktaban ve Mürsel Öztürk tarafından Türkçeye çevrilmiştir. 1959 ve 1988 yıllarında Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Cüveynî, İlhanlılar döneminde yetişen bir devlet adamı ve tarihçidir. Çeşitli devlet görevleri yaptıktan sonra 1256 yılında Hülâgû'nun, hizmetine girerek onun İran'daki Bâtınîler'i yok etmek için tertip ettiği bütün seferlere katılmış ve Alamut'un zaptı sırasında bizzat orada bulunmuştur[90].

11. Bizans Kaynakları

Alexiad: Selçuklu Türkler'inin ilk fütuhât dönemlerinden bahseden bir diğer çağdaş Bizans kaynağı da Alexiad'dır. Kommenler Hanedanı'ndan I. Alexios'un (1081-1118) büyük kızı ve aydın bir kişi olan Anna, özellikle babasının hükümdârlığı dönemi ile ilgili vakaları ayrıntılı bir şekilde tasvir etmektedir. Bilhassa, Bizans-Türk mücâdeleleri ve Türkler'in Batı Anadolu'daki fütuhâtı ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Daha çok siyâsî hâdiseleri ihtivâ eden mâlumât arasında, Türkler'in iktisâdî ve sosyal hayatıyla ilgili bilgi çok azdır. Bu eserin Bilge Umar tarafından yapılan bir tercümesi 1996'da basılmıştır[91].

Geôrgios Akropolitês: 1217'de İstanbul'da doğan ve 1282'de aynı şehirde ölen Geôrgios Akropolitês'in, VIII. Mikhail döneminde kaleme aldığı Khronikê Syngrafê[92] başlıklı eseri İznik İmparatorluğu dönemi ile ilgili en önemli kaynak konumundadır. 1203-1261 yılları arasındaki olayların anlatıldığı eser, Selçuklular ile İznik yönetimi arasındaki münasebetler hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Çalışmamız sırasında, İznik İmparatorluğu döneminde Selçuklu-Bizans münasebetleri hakkında başvurduğumuz eserin, Antônios D. Panagiôtou tarafından yapılan neşrini kullandık[93].

Georgios Cedrenus-Synopsis Historiarum: Bizans kaynakları arasında Selçuklular hakkında ilk bilgileri veren kaynağımız, Georgios Cedrenus'un Synopsis Historiarum adlı eseridir. XI. yüzyılda yaşadığı bilinen Cedrenus'un hayatı hakkında pek fazla bilgi

---

[90] Demir, Mustafa, İslam Ortaçağı'nda İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 34 Erzurum 2007,s.255-273; Abraham Constantin d'Ohsson,Türkçesi: Bahadır Apaydın,Moğol Tarihi,2008,s.24.

91 Anna Kommena, Alexiad, (nşr. Bilgi Umar), İstanbul, 1996; Kemaloğlu, Muhammet, Türkiye Selçuklu Devletinin III. Hükümdarı Şahinşah Dönemi ve Şahinşah'ın Şahsiyeti-I-, Orkun Aylık Türkçü Dergi, Sayı: 88-89, Haziran-Temmuz, 2004; Şeşen, Ramazan (1992), "Eyyubîler", Doğuştan Günümüze İslam Tarihi. 6. cilt. İstanbul: Çağ Yayınları, s. 92; Gümüş, Ercan, İbnü'l-Ezrak ve Eseri "Meyyâfârikîn ve Âmîd Tarihi" Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Işığında Bir Değerlendirme, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi-www.e-sarkiyat.com,Sayı: VII, Nisan 2012, s. 3-13.

92 Georgii Acropolitae, Opera, ed. A. Heisenberg, 2 cilt, Leipzig 1903.

93 Geôrgios Akropolitês, Khronikê Syngrafê, yay, Antônios D. Panagiôtou, Atina 2003; Keçiş, Murat, Georgios Akropolites ve "Tarih" Adlı Eseri, George Akropolites and His Work"The History", Tarih Araştırmaları Dergisi, 2009, 28(45): 191-205; Michael Angold, "Nikaia Kenti: MS 1000-1400", Tarih Boyunca İznik, İstanbul, 2004, s. 27-55.

bulunmamaktadır. Dünyanın yaradılışıylabaşlayan eser, 1057 yılına kadar gelmektedir. Bununla birlikte Cedrenus'un tarihçi miyoksa derleyici mi olduğu yönünde tartışmalar vardır. Zira onun Ioannes Skylitzes'inkroniğinin 811-1057 yılları arasını kapsayan esas kısmını kopya ettiği bilinmektedir. Selçuklu tarihi hakkında bilgi veren ilk Bizans tarihçisi olması dolayısıyla oldukçaönemli olan Cedrenus'un eserinde Tuğrul Bey'in Anadolu seferi, bu sefer öncesi ve sonrasındaki Selçuklu-Bizans münasebetlerine dair bazı hadiseler ve IV. Romanos Diogenes'in Malazgirt'de hezimet ile sonuçlanan son seferinden bahsedilmektedir[94].

Georgios Pakhymeres-Relations Historiques: XIV. yüzyıla ait kapsamlı son Bizans kaynağı Georgios Pakhymeres'in Relations Historiques[95] adlı eseridir. 1261-1308 tarihleri arasındaki dönemi kapsayan bu eser de, Grêgoras'ın eseri gibi başkentin İstanbul'a taşınmasının ardından yaşanan gelişmeler açısından son derece önemlidir. Özellikle bu süreç içerisinde Anadolu'da meydana gelen gelişmeler ve Türklerin Batı Anadolu bölgesine yayılması hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. XIII. yüzyılın ikinci yarısındaki münasebetler ile ilgili olarak yararlandığımız eserin Albert Failler ve Vitalien Laurent tarafından yapılan neşrini kullandık.

Ioannes Kinnamos: XII. yüzyıl Bizans tarihçilerinden olan Ioannes Kinnamos'un, 1118-1176 yılları arasındaki dönemi kapsayan Tarihi[96], II. IoannesKomnenos (1118-1143) ve I. Manuel Komnenos (1143-1180) 'un saltanatları zamanında geçen olayları içermektedir. Kinnamos, II. Ioannes Komnenos dönemi olaylarını oldukça kısa bir şekilde anlatmaktadır. Asıl I. Manuel Komnenos'un iktidarı dönemini yazmıştır. Charles M. Brand ve Işın Demirkent tarafından yapılan Türkçe çevirisi mevcuttur[97].

---

94 Cedrenus'un eserinin ilk baskısı Latince çevirisi ile birlikte 1506 yılında Xylander tarafından yapılmıştır. Daha sonra 1647 yılında Goar ve Fabrot tarafından eser Ioannes Skylitzes'in kroniği ile birlikte yeniden yayınlanmıştır. Cedrenus-Skylitzes, Synopsis Historiarum, I-II, CSHB, yay, I. Bekker, Bonn 1838-1839; Gölgesiz, Sevtap, Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-2007, s. XX.

95 Goergii Pachymeris De Meichalele et Andronico Palaeologis, yay, Immanuel Bekker, 2 cilt, Bonn 1835; Pakhymeres, Georgios, Relations Historiques, C. I-II, notlar Albert Failler Fransızca çev, Vitalien Laurent, Paris 1984; C. IV, notlar ve Fransızca çev, Albert Failler, PariS, 1999; İlcan Bihter Gül, Georges Pachymeres'in Relations Historiques Adlı Eserinde Yer Alan Türkler ile İlgili Kayıtların Değerlendirilmesi, İzmir 2008, s. 23-25.

96 Ioannes Kinnamos, Epitome rerum ab Ioanne et Alexio (!) Comnenis gestarum, yay, A. Meineke, C. S. H. B, Bonn 1836; İonnes Kinnamos, İoannes Kinnamos'un Historiası (1118-1176), haz. Işın Demirkent, Ankara, 2001.

97 John Kinnamus, Deeds of John and Manuel Comnenus, İngilizce çev, Charles M. Brand, New York: Columbia University Press 1976; Türkçe çev, Işın Demirkent, Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176), Ankara 2001; Özonur, Şebnem, Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s. XV; Göksu, Erkan, Türkiye Selçuklularında Ordu, Doktora Tezi, Ankara-2008, s. XVI; Vefeyât, Prof. Dr. Işın Demirkent, İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı 15, 2006, s. 227-237.

Ioannes Skylitzes: Skylitzes'in kroniği[98] 811-1057 tarihleri arasındaki olayları kapsamaktadır. İmparator I. Romanos Lakapenos'un (920-944) iktidarının sonuna kadar olan dönem için Teophanes Continuatos'dan faydalanan Skylitzes'in eserinin bundan sonraki bölümleri, günümüzde mevcut olmayan kaynaklara dayandığından oldukça önemlidir. Türkiye Selçuklularının kuruluş dönemi ile ilgili verdiği bilgilerden yararlandığımız Skylitzes'in eserinin tam metni bu güne değin Bonn Corpus'unda Skylitzes'i kopya eden Georgios Cedrenus'un eseri yayınlanmıştır[99].

Iôannês Zônaras'ın Kroniği: XII. yüzyılın ikinci yarısındayaşadığı bilinen tarihçi ve ilahiyatçı Iôannês Zônaras'ın Kroniği[100], dünyanın yaratılışından başlayarak 1118'e kadar gelmekte olan eser, daha önceki Bizans kaynaklarına dayanmaktadır. Zônaras'ın, eserini kaleme alırken Attaleiatês, 976 yılı sonrasındaki olaylar için Psellosve Skylitzes'in dışında günümüze ulaşmayan bir kaynaktan yararlanmış olması ve tarafsız anlatımı kitabının değerini arttırmaktadır. IV. Romanos Diogenes'in Anadolu seferleri, Malazgirt savaşı ve sonrası ile ilgili bilgiler için eserin Iordanês Grêgoriadês tarafından yapılan neşri de vardır[101].

John Lazaropoulos: 1364-1370 yılları arasında Trabzon Metropolitliği yapan John Lazaropoulos'un kaleme aldığı Logos ôs en Synopsei Dialamvanôn tên Genetthlion êmeran

98 Ioannes Skylitzes, Synopsis Historiarum, II, C. S. H. B, yay, Immanuel Bekker, Bonn 1839; Ayşe Hür, Yannis Skilitzes, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 7, s. 22 (1994); D. I. Polemis, "Some Cases of Erroneous Identification in the Chronicle of Skylitzes", Byzantinoslavica, S. 226 (1965), 74-81; W. Seibt: Johannes Skylitzes: Zur Person des Chronisten, Jahrb. Österr. Byz. 25 (1976) 81-85; İlcan Bihter Gül, Georges Pachymeres'in Relations Historiques Adlı Eserinde Yer Alan Türkler ile İlgili Kayıtların Değerlendirilmesi, İzmir 2008, s. 23-25.

99Moravcsik, Gyula, Byzantinoturcica I-II, Die Byzantinischen Quellen Der Geschichte Der Türkvölker, Akademie-Verlag, Berlin 1958, s. 335; İlcan Bihter Gül, Georges Pachymeres'in Relations Historiques Adlı Eserinde Yer Alan Türkler ile İlgili Kayıtların Değerlendirilmesi, İzmir 2008, s. 23-25; Gölgesiz, Sevtap, Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-2007, s. XX; Ortrogorsky, G. Bizans Devleti Tarihi, 1986, s. 197-198

100 Eser Bonn serisinde Latince çevirisi ve metni ile birlikte M. Pinder tarafından 1841-44'de (I-II. Cilt) ve Th. Büttnerwobst tarafından 1897'de (III. Cilt) yayınlanmıştır. J. Millet de S. Amour tarafından yapılan Fransızca çevirisi (Chroniques ou Annales de Jean Zonaras) ise 1560 yılında Lyon'da ve 1583 yılında Paris'te basılmıştır. Zônaras'ın bu eserinin Almanca çevirisi Erich Trapp tarafından 1986'da Graz'da yapılmıştır. Erich Trapp, Militärs und Höflinge im Ringen um das Kaisertum, 969 bis 1118 (Nach der Chronik des Johannes Zonaras), Graz 1986; Gölgesiz, Sevtap, Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-2007, s. XX.

101 Iôannês Zônaras, Epitomê Istoriôn, C. III, yay, Iordanês Grêgoriadês, Atina 1999; GÖLGESiZ, Sevtap, Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-2007, s. XX.

tou en Thavmasi Perivoêtou kai Megalathlou Evgeniou başlıklı risale, 1222-23'de Selçuklular tarafından düzenlenen Trabzon seferi ile ilgili bilgileri vermektedir[102].

Panaretos'un Kroniği: Trabzon'daki Komnenlerin resmî tarihçisi olan Panaretos, İmparator ile birlikte sayısız seferlere katılmış, iki defa da İstanbul'u ziyaret etmiştir. Panaretos'un Kroniği Trabzon ile ilgili en önemli yerel kaynaklardan birisidir. 1204-1390 yılları arasındaki olayların anlatıldığı eserin özellikle yazarın olayların canlı şahidi olduğu 1340-1390 arasındaki bölümü çok önemlidir ve eserin ilk bölümlerine göre çok daha ayrıntılıdır[103].

Mikhaêl Attaleiatês'in Historiası: Mikhaêl Attaleiatês'in 1025-1081 yılları arasındaki olayları kapsayan Historia adlı eseri[104] Selçuklu-Bizans ilişkileri dışında, Peçenek-Bizans savaşları ile Oğuz ve Kumanlardan bahsedilmektedir. IV. Romanos Diogenes'in Anadolu seferleri ve Malazgirt savaşı hakkında verdiği ayrıntılı bilgiler verirr[105].

---

102 Iôsêf Lazaropoulos, Logos ôs en Synopsei Dialamvanôn tên Genetthlion êmeran tou en Thavmasi Perivoêtou kai Megalathlou Evgeniou, Papadopoulos-Keremeus, Fontes Historiae Imperii Trapezuntini, ed, Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1965, s. 52-77; Andrew C. S. PEACOCK, "Kırım'a Karşı Selçuklu Seferi ve Alaaddin Keykubad'ın Hâkimiyetinin İlk Yıllarındaki Genişleme Politikası", Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 47 (Ankara 2010), s. 243-265, (Ali Mınat ile beraber); Rustam Shukurov, "Trebizond and the Seljuks (1204-1299), " Mésogeios, 25-26 (2005), 73-138.

103 Mihaêl Panaretos, Peri tôn tês Trapezountos Vasileôn tôn Megalôn Komnênôn Opôs kai Pote kai PosonEkastos Evasilevsen, yay, A. Hahanov, Panaret'in Trabzon Tarihi, Türkçe çev, Enver Uzun, Trabzon, 2004; Ayönü, Yusuf, "Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesi'ndeki Hâkimiyet Mücadeleleri (1204-1243)", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXXIII/1, 2008, s. 15-36; Keçiş, Murat, "Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404", Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 15; lizabeth A. Zacharıadou, "Trabzon ve Türkler (1352-1402)", Otam (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı: 22 (Güz 2007), s. 221-241; E. Jordaniya, Pontus Nüfusunun 13.-15. Yüzyıllardaki Etnik Yapısı ve Pontus Yer Adı Hakkında: 2. Bölüm: Çanlar, (Çev: Mehmet Mürselov), s. 239-257; Tellioğlu, İbrahim, "Panaretos Kroniği'nin Türklerle İlgili Bölümleri", Türk Dünyası Araştırmaları, S. 143, İstanbul, Nisan 2003, s. 63-68.

104 İki yazması bilinen (Paris ve Madrid) eserin Latince çevirisi ve metni Brunet de Presle-Immanuel Bekker tarafından 1853'de Bonn serisinde yayınlanmıştır (Michaelis Attaliotae, Historia, yay, Brunet de Presle-Immanuel Bekker, C. S. H. B, Bonn 1853). Ayrıca eserin 1056 yılına kadar olan kısmı H. Gregoire tarafından 1958 yılında Fransızca'ya çevrilmiştir.

105 Mikhaêl Attaleiatês, Historia, yay, Iôannês D. Polemês, Atina 1997; Gölgesiz, Sevtap, Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-2007, s. XX; Attaleiatês, Michaêl.-Michaelis Attaliatae Historia / éd. Eudoxos Th. Tsolakês.-Athêna: Akademia Athênôn, Kentron Ereunês tês ellênikês kai latinikês Grammateias, 2011.-322 p; Ayönü, Yusuf, İzmir'de Türk Hâkimiyetinin Başlaması, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, Cilt: IX, Sayı 1, Sayfa: 1-8, İzmir 2009, s. 1-8.

Mikhail Psellos'un Khronographia'sı: Mikhail Psellos'un Khronographia'sı[106] 976-1078 yılları arasındaki olayları anlatmaktadır. Psellos'un eseri, IV. Romanos Diogenes dönemindeki Selçuklu-Bizans mücadeleleri, Malazgirt Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler hakkında bilgiler verir. Psellos'un bu eseri, E. R. A. Sewter tarafından İngilizce ve Işın Demirkent'in Türkçe'ye çevrilmiştir[107].

Nikêforos Grêgoras: Nikêforos Grêgoras'ın Rômaikê Historia'sı[108], İznik İmparatorluğu dönemi hakkında bilgiler verir[109].

Nikêforos Vryennios'un Ylê Istorias: Nikêforos Vryennios'un Ylê Istorias[110] adlı eseri, 1070-1079 yılları arasında meydana gelen olayları içermektedir[111].

Niketas Khoniates: Niketas Khoniates[112], İstanbul'da eğitim almış ve devlet idaresinde önemli görevlere yükselmiştir**.** 1204 Nisan'ında İstanbul'un Latinler tarafından işgaledilmesine tanıklık etmiştir[113].

---

106 El yazması tek nüshası Paris'te olan bu eser, ilk olarak C. N. Sathas tarafından 1874'te yayınlandı: "Funeral Oration on John Xophilions", Bibliotheca Graeca Mediii Aevi, IV, daha sonra metni ve Fransızca çevirisi ile birlikte 1926-28'de Paris'te basıldığı gibi (Michael Psellos, Chronographi Ou Histoire d'un Siecle de Byzance 976-1077, I-II, Paris 1926-28) İngilizce çevirisi E. R. A. Sewter tarafından 1952'de Leiden'de 1953'te New Haven'da, 1966'da Londra'da yayınlanmıştır (Psellos, The Chronographia of Michael Psellus, İngilizce çev, E. R. A. Sewter, New Haven 1953).

107 Işın Demirkent, Mikhail Psellos'un Khronographia'sı, T. T. K. yayınları, Ankara 1992; Göksu, Erkan, Türkiye Selçuklularında Ordu, Doktora Tezi, Ankara-2008, s. XVI.

108 Nicephorus Gregoras, Byzantina Historia, yay, L. Schopen-I. Bekker, C. S. H. B, 3 cilt, Bonn 1829-1855; Jan Louis van Dieten, Nikephoros Gregoras, Rhomäische Geshichte, 3 cilt, Stuttgart 1973-88.

109 Nikêforos Grêgoras, Rômaikê Historia, C. I, (1204-1341), yay, Dêmêtrês Moshos, Atina 1997; Ayönü, Yusuf, "IV. Haçlı Seferinin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecindeki Yeri", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIV/1, 2009, s. 5-20; Ayönü, Yusuf, "Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesi'ndeki Hâkimiyet Mücadeleleri (1204-1243)", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXXIII/1, 2008, s. 15-36.

110 Nicephori Bryenni, Commentari, yay. ve Lat. çev, A. Meineke, C. S. H. B, Bonn 1836; Nicephore Bryennios, Histoire, Introduction, texte, traduction et notes par Paul Gautier, Bruxelles: Byzantion, 1975; V. Y. Muçoğlu, Türklük, sayı 11 (1940), 317-319, sayı:12 (1940), 367-368, sayı 13 (1940), 415-417); Gölgesiz, Sevtap, Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-2007, s. XXI; Nikêforos Vryennios, Ylê Istorias, Dêmêtrês Tsougkarakês-Despoina Tsougklidou, Atina, 1996, Türkçe terc, O. Kazanlı, Tarihi Hatıralar (TTK'nda Basılmamış Nüsha).

111 Nikêforos Vryennios, Ylê Istorias, Dêmêtrês Tsougkarakês-Despoina Tsougklidou, Atina 1996, Türkçe çev, O. Kazanlı, Tarihi Hatıralar, (Türk Tarih Kurumu'nda Basılmamış nüsha); Gölgesiz, Sevtap, Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-2007, s. XX.

112 Niketas Khoniates, Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri), trc. Fikret Işıltan, Ankara, 1995; İlcan Bihter Gül, Georges Pachymeres'in Relations Historiques Adlı Eserinde Yer Alan Türkler ile İlgili Kayıtların Değerlendirilmesi, İzmir 2008, s. 23-25.

113 Nicetae Choniatae, Historia, yay. ve Lat. çev, Immanuel Bekker, Bonn 1835; Franz Grabler, C. I, Die Krone der Komnenen: die Regierungszeit der Kaiser Johannes und Manuel Komnenos (1118-1180) aus em Geschichtswerk des Niketas Choniates; C. II, Abenteurer auf dem Kaiserthron. Die Regierungszeit der Kaiser

12. Ermeni Kaynaklar

Aknerli Grigor: "Okçu Milletin Tarihi" (History of the Nation of Archers) adlı eserleri[114] vardır.

Hetum: "History of the Tartars"[115]

Kirakos: Kirakos hakkında fazla malumat bulunmamaktadır. "History of the Armenians" adlı eserini 1241 yılında kaleme almaya başlamıştır. Eserinde bizzat şahit oldugu Moğol istilası ve bu cümleden olmak üzere Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasındaki münasebetler hakkında bilgi vermektedir[116].

Smbat, eseri Urfalı Mateos'un eserinin özeti mahiyetinde olmakla birlikte, 1152-1274 yılları arası müellifin bizzat tanıklık ettigi olaylara dayanmaktadır. Smbat'ın bizzat içinde yaşadığı devirlerle ilgili verdiği bilgilerin bulunduğu kısım, Türkiye Selçuklu Devleti ile Kilikya Ermeni Krallığı arasındaki ilişkiler ve Moğolların Anadolu harekâtı hakkında önemli bilgiler içermektedir[117].

Urfalı Mateos'un Vekayinâmesi: Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte XI. Yüzyılın sonlarıyla XII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Urfalı Mateos'un Vekayinâmesi[118] 952'den 1136 yılına kadar olan olayları içermektedir. Bu esere Papaz Grigor tarafından zeyl yapılarak 1163 yılına kadar meydana gelen olaylar anlatılmıştır.

Alexois II, Andronikos und Isaak Angelos (1180-1195) aus dem Geschichtswerk des Niketas honiates; CIII, Die Kreuzfahrer erobern Konstantinopel: die Regierungszeit der Kaiser Alexios Angelos, Isaak Angelos und Alexios Dukas, die Schicksale der Stadt nach der Einnahme sowie das "Buch von den Bildsaulen" (1195-1206) aus dem Geschichtswerk des Niketas Choniates, Graz-Wien-Köln 1958; Nicetas Choniates, O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates, Translated by Harry J. Magoulias, Detroit 1984; Türkçe çev, Fikret Işıltan, Histoira (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri), Ankara 1995; Türkçe çev, Işın Demirkent, Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206), İstanbul 2004; Özonur, Şebnem, Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s. XV; Göksu, Erkan, Türkiye Selçuklularında Ordu, Doktora Tezi, Ankara-2008, s. XVI.

114 Aknerli Grigor, History of the Nation of Archers, (Türkçe terc, Okçu Milletin Tarihi, Çev. Hırant D. Andreasyan, İstanbul 1954; Özcan, Altay Tayfun, Chronıca Maıora'da Moğol İmajı, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XXVII, Sayı/Number 2, Aralık/December 2012, 427-458; Göksu, Erkan, Türkiye Selçuklularında Ordu, Doktora Tezi, Ankara-2008, s. XVI; Göksu, Erkan, Kösedağ Savaşı (1243), Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Ekim, Sayı: 2, 2009, s. 1-14.

115 Hetum, History of the Tartars (The Flower of Histories of the East), Trans. Robert Bedrosian, New Jersey 2004; Göksu, Erkan, Türkiye Selçuklularında Ordu, Doktora Tezi, Ankara-2008, s. IX.

116 Göksu, Erkan, Türkiye Selçuklularında Ordu, Doktora Tezi, Ankara-2008, s. XVI.

117 Smbat, Chronicle, Trans. Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2005; Göksu, Erkan, Türkiye Selçuklularında Ordu, Doktora Tezi, Ankara-2008, s. XVIII; Genceli Kiragos, "Ermeni Müelliflerine Nazaran Moğollar", Türkçe çev, Ed. Dularier, Türkiyat Mecmuası, II, İstanbul 1926, s. 139-207.

118 Hrant D. Andreasyan, "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", Tarih Dergisi, I/1, İstanbul 1950, s. 108.

Yakın Doğu ve Türk tarihi hakkında önemli bilgiler veren Ermenice kaynaklar arasında Urfalı Mateos'un Vekayinâmesi diğer kaynaklarda bahsedilmeyen birçok olayı ayrıntılı bir şekilde anlatması bakımından özel bir yere sahiptir. Müellifin eseri başlıca üç kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlarda kronolojik sıra ile 952-1052 yılları arasındaki olaylar birinci kısımda, 1053-1102 yılları arasındaki olaylar ikinci kısımda ve son olarak 1102-1136 yılları arasındaki olaylar üçüncü kısımda kaydedilmiştir[119].

Vardan: Vardan hakkında da fazla bilgi bulunmamaktadır. Eser "Cihan Tarihi"adıyla dilimize çevrilmistir[120].

13. Süryâni Kaynaklar

Ebu'l-Farac'in Kronolojisi: Selçuklu devri kaynaklarından birisi de Ebu'l-Farac'in Kronolojisidir. İbn-i ü'l-İbrî, Bar Hebraeus, Gregorius b. Ehrun gibi isimlerle de tanınan müellif, 1226'da Malatya'da doğmuştur. Yahudi bir doktorun oğlu olan Gregorius, Arapça, Süryanca ve Yunancayı iyi bir şekilde öğrenmiş, felsefe ve ilahiyat gibi ilimlerin yanı sıra daha birçok ilim tahsil etmiştir. İlhanlıların, Selçuklu Türkiye'sine ilk saldırılarına bizzat şahit olmuş ve bu tarihlerden itibâren, 1292 yılına kadar geçen tarihi vakalar hakkında değerli bilgiler ihtivâ eden bir eser yazmıştır. Moğollarla iyi geçinebilen müellif, 1264 yılında onlar tarafından Mâverâünnehir ve Irak-ı Acem Süryâni Metropolitliğine getirilmiştir. İyi bir tahsil görmüş olması, İslâm âleminin önemli bölgelerini gezmiş olması, Türkleri yakından tanıması ve Selçuklu Türkiye'sinde dünyaya gelmiş olması gibi husûsiyetleri onun eserini değerli kılmaktadır. Bu eser Batı âleminde erken tarihlerde tanınarak 1691'den itibâren basılmaya başlanmıştır. 1932'de, E. W. Budge tarafından Süryancadan İngilizceye çevrilen eser, Ö. R. Doğrul tarafından Budge tercümesi esâs alınarak Türkçeye çevrilmiş ve 1945'de basılmıştır. 1987'de ise TTK tarafından ikinci baskısı yapılmıştır[121].

Patrik Mihael'in Vekâyinâmesi: Selçuklu Türkiye'si ile ilgi değerli bilgiler veren Süryanca kaynaklardan birisi de Patrik Mihael'in Vekâyinâmesi'dir[122]. II. Kılıç Aslan'la çağdaş olup onunla bizzat görüşebilme fırsatını bulmuş olan Mihael bu dönem için değerli bilgiler vermektedir. Bu kaynak sâyesinde Selçuklu Türkler'inin Gayr-i Müslimlere karşı takındıkları müşfikâne tavrı ve gayri Müslimlerin Türkler hakkındaki müspet kanaatlerini

119 Urfalı Mateos, Vekayinâme, Türkçe çev, H. D. Andreasyan, Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), 2. Baskı, Ankara 1987.

120 Vardan, Compilation of History, Trans. Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2007, Türkçe terc, "Cihan Tarihi", Çev. Hrant D. Andreasyan, Tarih Semineri Dergisi, III, İÜEF, 1937, s. 154-255.

121 Ebu'l Farac Gregoryus b. Ehrun (Barhebraeus), İbnü'l-İbrî, Abu'l-Farac Tarihi, C. II, trc. Doğrul, Ö. Rıza, Ankara, 1987; Altıntaş, 1998: 1-25.

122 H. Andreasyan, Süryani Patrik Mihail'in Vekayinâmesi, II, 1944.

öğrenmekteyiz. İki cilt halinde olan bu kaynak, H. D. Andreasyan tarafından Türkçe'ye çevrilerek basıma hazırlanmıştır. Henüz basılmamış olan bu tercümenin bir nüshası TTK Kütüphânesinde mevcut olup bu metinden alınan bir fotokopi de Diyânet Vakfı DİA kütüphânesinde bulunmaktadır[123].

14. Gürcü Kaynaklar

Histoire de la Georgie: Marie Félicité Brosset tarafından"Histoire de la Georgie" adı altında iki cilt halinde Fransızcaya tercüme edilmiştir. Eserde XIII. yy'ın ilk yarısında Türkiye Selçuklu Sultanlarıyla Kraliçe Thamara ve takipçileri arasındaki münasebetler hakkında bilgi veren eserin Türkçe tercümesi de mevcuttur[124].

Kartlis Vakayinamesi: En eski Gürcü vakayinamesi olarak bilinen Kartlis Tshovreba'da (Gürcü Hayatı) 'dır. Giorgi'nin kızı ve ardılı Tamar dönemindeki (1184-1207) Kartlis Tshovreba'nın vakanüvisi "yeni" Kıpçaklardan bahseder; "Yeni Kıpçaklar", muhtemelen Hıristiyanlığı kabul eden Kıpçakları tanımlıyordu, zira F. Sikharulidze'ye göre Hıristiyanlığı sonradan kabul eden Gürcülere de "yeni Gürcüler" denmekteydi. Leonti Mroveli, 11. yüzyılda yaşamış Gürcü tarihçi ve din adamı. Mroveli soyadı değildir ve bu ad, Ruisi'de (Urbnisi yakınları) kullanılan piskoposlukunvanıdır. Leonti bu unvanı 1066 yılında almıştır. Leonti Mroveli, ünlü Gürcü vakayinamesi Kartlis Tshovreba'nın pek çok bölümünün yazarı olarak ünlenmiştir[125].

Kaynakça

Abraham Constantin D'ohsson. (2008). Türkçesi: Bahadır Apaydın, Moğol Tarihi.

Ahmed B. Yûsuf B. Ali B. El-Ezrak El-Fârıkî. (1379-1959). Târîhü'l-Fârıkî, (Nesr. Bedevî Abdullatîf Avad) , Kahire.

123 Süryani Patrik Mikael'in Vakayinamesi, I, No: 956/MİH, 1932.

124 Marie Félicité Brosset, Gürcistan Tarihi-Eski Çaglardan 1212 Yılına Kadar, Çev. Hrand D. Andreasyan, Notlarla Yay. Haz. Erdogan Merçil, TTK Yay, Ankara 2003; Göksu, Erkan, Türkiye Selçuklularında Ordu, Doktora Tezi, Ankara-2008, s. XXI; Marie-Félicité Brosset, Histoire de la Géorgie depuis l'antiquité jusqu'au XIXe siècle, traduite du géorgien par Brosset. Ire partie. Histoire ancienne jusqu'en 1469, lre liv. St-Pétersbourg et Leipzig; 1849. 383 p. in-4 (20 f.).

125 N. N. Şengeliya, "XI-XIIIV. Yüzyıl Gürcü Tarihçilerine Göre Selçuklular",Çev. : Mehmet Mürselov, XXII-2, Aralık 2007, 227-240; "Kartlis Tshovreba", c. II, Tiflis, 959, s. 343; "Oçerki istorii Gruzii", c. III, Tiflis 1979, s. 749 (Gürcüce).

Ahmed B. Yûsuf B. Ali B. El-Ezrak El-Fârikî. (1992). Târîhu Meyyâfârıkîn ve Âmid, (Türkçe terc. Meyyâfârıkîn ve Âmid Tarihi (Artuklular Kısmı), (Çev. Ahmet Savran), Erzurum.

Ahmed Eflâkî. (1976-80). Menâkıbu'l-Arifin, I-II, nşr. Tahsin Yazıcı, Ankara.

Ahmed Eflâkî. (1922). Les Saints des Derviches Tourneurs, (Menâkıbü'l-'Ârîfîn), Yayın ve Çeviri: Clement Huart, C. 2, Paris, 1918-1922. XIX, avril-juin, s. 308-317 (yeni basım, Paris, 1979).

Akdağ, Mustafa. (1974). Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi, C. I, İstanbul.

Aknerli Grigor.(1954). History of the Nation of Archers, (Türkçe terc, Okçu Milletin Tarihi, Çev. Hırant D. Andreasyan, İstanbul.

Aksarayî, Kerimüddin Mahmud.(1944). Müsâmeretü'l-Ahbâr, Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi, Ankara, 1944.

Aksarayî. (1944). Selçuki Devletleri Tarihi, trc. Gençosman, Önsöz ve Notlar, F. N. Uzluk, Ankara.

Âli Bey. (1330). Eşref-Oğulları Hakkında Birkaç Söz, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, No. 28, C. 251-256.

Altıntaş, Ahmet. (1998). Türkiye Selçuklularında Sosyal ve Ekonomik Hayat, Malatya, (Basılmamış Doktora Tezi).

Andreasyan, Hrant D. (1950). "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", Tarih Dergisi, I/1, İstanbul, s. 108.

Andrew C. S. Peacock. (2010). "Kırım'a Karşı Selçuklu Seferi ve Alaaddin Keykubad'ın Hâkimiyetinin İlk Yıllarındaki Genişleme Politikası", Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 47,Ankara, s. 243-265, (Ali Mınat ile beraber).

Anna Kommena.(1996). Alexiad, (nşr. Bilgi Umar), İstanbul.

Ateş, Ahmed, "Muhyeddîn İbn el-'Arabî", İA, VIII, 533-555.

Atıcı, Ayşe. (2005). Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Bâtinî Hareketi (Hasan Sabbah ile İlk Halefleri ve İran Nizârî İsmâilîleri) (1090-1157), Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Attaleiatês, Michaêl. (2009). Michaelis Attaliatae Historia/éd. Eudoxos Th. Tsolakês,Athêna: Akademia Athênôn, Kentron Ereunês tês ellênikês kai latinikês Grammateias, 2011; AYÖNÜ, Yusuf, İzmir'de Türk Hâkimiyetinin Başlaması, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/ Journal of Turkish World Studies, Cilt: IX, Sayı 1, Sayfa: 1-8, İzmir, s. 1-8.

Ayönü, Yusuf. (2009). "IV. Haçlı Seferinin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecindeki Yeri", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIV/1, s. 5-20.

Ayönü, Yusuf. (2008). "Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesi'ndeki Hâkimiyet Mücadeleleri (1204-1243) ", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXXIII/1, s. 15-36.

Azimî Tarihi. (1988). (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler: h. 430-538) ,(trc. venşr. Ali Sevim) , Ankara, mütercimin girişi IX-XXIX.

Babinger, F. (1996). ″Anadolu'da İslamiyet-İslâm Tetkikatının Yeni Yolları″, (Çev: Râgıp Hulûsi, Yayına Hazırlayan: Mehmet Kanar) , İstanbul.

Baykara, Tuncer. (1990). Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadî Tarihi Üzerine Araştırmalar, İzmir.

Baykara, Tuncer. (1985). Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara.

Bayram, M. (1994). Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum, (Fatma Bacı) ,Konya, s. 12-22.

Bayram, M. (2005). Şeyh Evhadüddin Hamid el- Kirmanî ve Menâkıb-Nâmesi, Konya, s. 14.

Bayram, M. (1994). "Ereğli'de Medfun Olan Şeyh Şihabü'd-din Makbul Kimdir?" III. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Ayrı basım, Konya, s. 123.

Bundârî. (1943). Zubdet al-Nusra va Nuhbat al 'Usra, Türkçe çev, Kıvameddin Burslan, Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi, İstanbul.

Cahen, Claude. (1940). La SyrieduNordâ iepoquedes Croisades, Paris, s. 42-43

CAHEN, Claude. (1979). Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul.

Cebecioğlu, Ethem. (2008). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri, Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (ibnü'l-Arabî Özel Sayısı-1) , yıl: 9, sayı: 21, ss. 9-25.

Cedrenus-Skylitzes.(1838-1839) Synopsis Historiarum, I-II, CSHB, yay, I. Bekker, Bonn.

Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. (2006). Muhyiddin İbnü'l-Arabî (560-638/1165-1240) , et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye Fî Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye, Klasiklerimiz - XVI, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 7, sayı: 17, ss. 283-302.

Çetin, Osman. (1981). Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı, İstanbul.

Demir, Mustafa. (2007). İslam Ortaçağı'nda İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 34 Erzurum, s. 255-273.

Demirkent, Işın. (1992). Mikhail Psellos'un Khronographia'sı, T. T. K. yayınları, Ankara.

Duda, H. W.(1959). Die Seltschukengeschichte des Ibn Bibi, Copenhagen.

E. Jordaniya. Pontus Nüfusunun 13. -15. Yüzyıllardaki Etnik Yapısı ve Pontus Yer Adı Hakkında: 2. Bölüm: Çanlar, (Çev: Mehmet Mürselov) , s. 239-257.

Ebu'l Farac Gregoryus B. Ehrun (Barhebraeus). (1987). İbnü'l-İbrî, Abu'l-Farac Tarihi, C. II, trc. Doğrul, Ö. Rıza, Ankara.

Elizabeth A. Zacharıadou. (2007). "Trabzon ve Türkler (1352-1402) ", Otam (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) , Sayı: 22 (Güz) , s. 221-241.

Enverî. (1928). Düsturnâme, (nşr. M. H. Yinanç), İstanbul.

Ergin, O. (1958). "Sadreddin al Konevî ve Eserleri", Şarkiyat Mec., İstanbul, II, 82-83.

Feridun B. Ahmed-î Sipehsâlâr. (1977). Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler) , çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul.

Franz Grabler. (2004). C. I, Die Krone der Komnenen: die Regierungszeit der Kaiser Johannes und Manuel Komnenos (1118-1180) aus em Geschichtswerk des Niketas Choniates; C. II, Abenteurer auf dem Kaiserthron. Die Regierungszeit der Kaiser Alexois II, Andronikos und Isaak Angelos (1180-1195) aus dem Geschichtswerk des Niketas honiates; CIII, Die Kreuzfahrer erobern Konstantinopel: die Regierungszeit der Kaiser Alexios Angelos, Isaak Angelos und Alexios Dukas, die Schicksale der Stadt nach der Einnahme sowie das "Buch von den Bildsaulen" (1195-1206) aus dem Geschichtswerk des Niketas Choniates, Graz-Wien-Köln 1958; Nicetas Choniates, O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates, Translated by Harry J. Magoulias, Detroit 1984; Türkçe çev, Fikret Işıltan, Histoira (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri) , Ankara 1995; Türkçe çev, Işın Demirkent, Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206), İstanbul.

Genceli Kiragos. (1926). "Ermeni Müelliflerine Nazaran Moğollar", Türkçe çev., Ed. Dularier, Türkiyat Mecmuası, II, İstanbul, s. 139-207.

Georgii Acropolitae. (1903). Opera, ed. A. Heisenberg, 2 cilt, Leipzig.

Geôrgios Akropolitês. (2003). Khronikê Syngrafê, yay, Antônios D. Panagiôtou, Atina.

Goergii Pachymeris. (1835). De Meichalele et Andronico Palaeologis, yay, Immanuel Bekker, 2 cilt, Bonn.

Gordlevsky, Vladimir A. (1988). Anadolu Selçuklu Tarihi, trc. A. Yaran, Ankara.

Göksu, Erkan. (2009). Kösedağ Savaşı (1243) , Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Ekim, SAYI: 2, s. 1-14.

Göksu, Erkan. (2008). Türkiye Selçuklularında Ordu, Doktora Tezi, Ankara.

Gölgesiz, Sevtap. (2007). Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Gül, İlcan Bihter. (2008). Georges Pachymeres'in Relations Historiques Adlı Eserinde Yer Alan Türkler ile İlgili Kayıtların Değerlendirilmesi, İzmir.

Gümüş, Ercan. (2012). İbnü'l-Ezrak ve Eseri "Meyyâfârikîn ve Âmîd Tarihi" Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Işığında Bir Değerlendirme, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.esarkiyat.com,Sayı: VII, Nisan, s. 3-13.

Hacıgökmen, Mehmet Ali. (2012). Anadolu'da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Hâline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği) , Türkiyat Araştırmaları Dergisi, GÜZ/AUTUMN– Sayı/ISSUE: 32, s.263-291.

Hacıgökmen, Mehmet Ali. (2001). Anadolu Selçukluları Zamanında Sadrü'd-din Konevî'nin Türkmen İsyanlarına Bakışı, Türkiyat Araştırmaları Dergisi,10. Sayı,Güz,s.39-49.

Hacım Sultan Vilâyetnâmesi. (1927). R. Tschudi tarafından ″Turkische Bibliothek Das Vilajet-Name Des Hanschem Sultan″ adıyla neşredilmiştir; Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi ise, Erich Gross tarafından ″Das Vilâyet-Nâme des Haggi Bektasch″, Leipzig, adıyla neşrolunmuştur.

Hetum. (2004). History of the Tartars (The Flower of Histories of the East), Trans. Robert Bedrosian, New Jersey.

http: //anadoluselcuklumimarisi.com/kronik.asp.

Hür, Ayşe. (1965). Yannis Skilitzes, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 7, s. 22 (1994) ; D. I. Polemis, "Some Cases of Erroneous Identification in the Chronicle of Skylitzes", Byzantinoslavica, S. 226, 74-81.

Ioannes Kinnamos. (1836). Epitome rerum ab Ioanne et Alexio (!) Comnenis gestarum, yay, A. Meineke, C. S. H. B, Bonn.

Ioannes Skylitzes. (1839). Synopsis Historiarum, II, C. S. H. B, yay., Immanuel Bekker, Bonn.

Iôannês Zônaras. (1999). Epitomê Istoriôn, C. III, yay, Iordanês Grêgoriadês, Atina.

Iôsêf Lazaropoulos. (1965). Logos ôs en Synopsei Dialamvanôn tên Genetthlion êmeran tou en Thavmasi Perivoêtou kai Megalathlou Evgeniou, Papadopoulos-Keremeus, Fontes Historiae Imperii Trapezuntini, ed, Adolf M. Hakkert, Amsterdam, s. 52-77.

İbn Battuta. (1993). İbn Battuta Seyahatnamesi I-II, (nşr. M. Çevik), İstanbul.

İbn Bibi. (1941). Farsça Muhtasar Selçuknâmesi, Türkçeye çeviren: M. N. Gençosman, Notlar ve İlaveler, F. N. Uzluk, Ankara.

İbn Bibi. (1996). Hüseyin b. Muhammed Ali El-Ca'ferî, EI-Evâmirü'l-Alâiyye Fi'l-Umuri'l-Alâiyye, I. Tıpkı Basım, Ankara, 1956; Selçuk-nâme, I-II, trc. Mürsel Öztürk, Ankara.

İbn Kalânisî. (1908). Zeyl Târîh Dımaşk, yay, H. F. Amedroz, Leyden.

İbn-İ Battuta. (2005). Büyük Dünya Seyahatnamesi, İlk Türkçe baskı ve çevirmeni Muhammed Şerif Paşa (1907) , orijinal ilk baskıyı sadeleştiren Mümin Çevik, Yeni Şafak baskısı için A. Murat Güven.

İbni Bibi. (1956). Hüseyin b. Muhammed Ali El-Ca'ferî, El-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umuri'l'Alâ'iyye, I. Tıpkı basım, nşr.. A. S. Erzi. TTK Yay, Ankara.

İbni Bibi. (1957). Hüseyin b. Muhammed Ali El-Ca'ferî, El-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umuri'l'Alâ'iyye, I. (nşr. N. Lugal, A. S. Erzi, A. Ü. İ. F, Yay, TTK Basımevi, Ankara.

İbni Fadlan. (1954). Seyahatname, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. I-II, s. 63-73,çev: Dr. Lütfi Doğan, Ankara.

İbnü'l Esîr. (1987). El-Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, trc. Abdulkerim Özaydın, XI-XII, İstanbul.

İbnü'l-Adîm. (1982). Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb (Seçmeler) , Biyografilerle Selçuklular Tarihi, trc. Ali Sevim, Ankara.

İbnü'l-Esir. (1987). el Kâmil fî't-Târîh, neşr. Carolus Johannes Tornberg, Beyrut 1386/1966, 475;Türkçe çev, Abdülkerim Özaydın, İstanbul.

İonnes Kinnamos. (2001). İoannes Kinnamos'un Historiası (1118-1176) , haz. Işın Demirkent, Ankara.

İslam Tarihi Ve Medeniyeti, Madde Adı: İbnü'l-Kalânisî, EI. III. 815.

İslam Tarihi Ve Medeniyeti, Madde Adı: İbnü'l-Kalânisî, İA. V/2. 862-863.

İslam Tarihi Ve Medeniyeti, Madde Adı: İbnü'l-Kalânisî, Zirikli. II. 308; ML. VI. 172.

John Kinnamus. (2001). Deeds of John and Manuel Comnenus, İngilizce çev, Charles M. Brand, New York: Columbia University Press 1976; Türkçe çev, Işın Demirkent, Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176) , Ankara.

Keçiş, Murat. (2009). "Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404", Doktora Tezi, Ankara.

Keçiş, Murat. (2009). Georgios Akropolites ve "Tarih" Adlı Eseri, George Akropolites and His Work"The History", Tarih Araştırmaları Dergisi, 28(45) : 191-205.

Keklik, N. (1967) Sadreddin Konevî'nin Felsefesinde Allah-Kainat ve İnsan, İstanbul, Önsöz, s. XIV-XV.

Kemaloğlu, Muhammet. (2004). Türkiye Selçuklu Devletinin III. Hükümdarı Şahinşah Dönemi ve Şahinşah'ın Şahsiyeti-I-, Orkun Aylık Türkçü Dergi, Sayı: 88-89, Haziran-Temmuz.

Köprülü, Fuat. (1943). ″Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları″, Bel: VII, Sayı: 27, Temmuz, s. 379-522.

Köprülü, Fuat. (1331). ″Anadolu'da Türk Medeniyeti″, Milli Tetebbular Mecmuası, II/5, İstanbul, , s. 193-232.

Köprülü, Fuat. (1338-1341). ″Anadolu'da İslâmiyet″, D. E. F. M, Sayı: 4-6, s. 64.

Köprülü, Fuat. (1938). ″Eski Türk Unvanlarına Ait Notlar″, T. H. İ. T. M, II, s. 17-32.

Köprülü, Fuat. (1928). Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar, T. M, II.

Köprülü, Fuat. (1996). Anadolu'da İslamiyet″, İstanbul.

Köprülü, Fuat. (1972). Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ankara.

Köprülü, Fuat. (1934). Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İstanbul, s. 162-173.

Köprülü, Fuat. (1976). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara.

Köprülü, M. Fuad. (1938). ″Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti″, V. D, I.

Köymen, M. Altay. (1976). ″Selçuklu Devri Kaynakları Olarak Vakfiyeler″, Studi Preottoman e Ottoman, s. 153, 155.

Marie Félicité Brosset. (2003). Gürcistan Tarihi-Eski Çaglardan 1212 Yılına Kadar, Çev. Hrand D. Andreasyan, Notlarla Yay. Haz. Erdogan Merçil, TTK Yay, Ankara.

Marie-Félicité Brosset. (1849). Histoire de la Géorgie depuis l'antiquité jusqu'au XIXe siècle, traduite du géorgien par Brosset. Ire partie. Histoire ancienne jusqu'en 1469, lre liv. St-Pétersbourg et Leipzig, 383 p. in-4 (20 f.) .

Marko Polo Seyahatnamesi. Yay. Filiz Dokuman, (Basım yeri ve yıl yok) , Tercüme 1001 Temel Eser.

Menakıb-I Evhadü'd-Din-İ Kirmanî. (1969). (Menakıb) , nşr. B. Furuzanfer, Tahran, s. 84.

Mevlâna, Celâleddîn. (1937). Mecalis-i Seb'a, F. Nafiz, Uzluk Basımı, Bozkurt Basımevi, İstanbul.

Michael Angold. (2004). "Nikaia Kenti: MS 1000-1400", Tarih Boyunca İznik, İstanbul, s. 27-55.

Michael Psellos. (1953). Chronographi Ou Histoire d'un Siecle de Byzance 976-1077, I-II, Paris 1926-28) İngilizce çevirisi E. R. A. Sewter tarafından 1952'de Leiden'de 1953'te New Haven'da, 1966'da Londra'da yayınlanmıştır (Psellos, The Chronographia of Michael Psellus, İngilizce çev, E. R. A. Sewter, New Haven) .

Michaelis Attaliotae. (1853). Historia, yay, Brunet de Presle-Immanuel Bekker, C. S. H. B, Bonn).

Mihaêl Panaretos. (2004). Peri tôn tês Trapezountos Vasileôn tôn Megalôn Komnênôn Opôs kai Pote kai PosonEkastos Evasilevsen, yay, A. Hahanov, Panaret'in Trabzon Tarihi, Türkçe çev, Enver Uzun, Trabzon.

Mikhaêl Attaleiatês. (1997). Historia, yay, Iôannês D. Polemês, Atina.

Moravcsik, Gyula. (1958) Byzantinoturcica I-II, Die Byzantinischen Quellen Der Geschichte Der Türkvölker, Akademie-Verlag, Berlin, s. 335.

Muallim Cevdet. (1932). Zeyl Ala Faslî'l-Ahîyeti'l-Fityani't-Türkiyye fî Kitâbi'r-Rihle li İbn Battûta, İstanbul.

Muçoğlu, V. Y. (1940). Türklük, Sayı:11 () , 317-319, sayı: 12 (1940) , 367-368, sayı 13 (1940) , 415-417) ,

Nicephore Bryennios. (1975). Histoire, Introduction, texte, traduction et notes par Paul Gautier, Bruxelles: Byzantion.

Nicephori Bryenni. (1836). Commentari, yay. ve Lat. çev, A. Meineke, C. S. H. B, Bonn.

Nicephorus Gregoras. (1973-88). Byzantina Historia, yay, L. Schopen-I. Bekker, C. S. H. B, 3 cilt, Bonn 1829-1855; Jan Louis van Dieten, Nikephoros Gregoras, Rhomäische Geshichte, 3 cilt,Stuttgart.

Nicetae Choniatae. (1835). Historia, yay. ve Lat. çev, Immanuel Bekker, Bonn,

Nikêforos Grêgoras. (1997). Rômaikê Historia, C. I, (1204-1341) , yay, Dêmêtrês Moshos, Atina.

Nikêforos Vryennios. (1996). Ylê Istorias, Dêmêtrês Tsougkarakês-Despoina Tsougklidou, Atina, Türkçe terc, O. Kazanlı, Tarihi Hatıralar (TTK'nda Basılmamış Nüsha) .

Niketas Khoniates. (1995). Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri) , trc. Fikret Işıltan, Ankara.

Ocak, A. Yaşar. (1991). ″Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması″, TDV, İ. A, C. III, İstanbul, s. 111-114.

Ocak, A. Yaşar. (2002). ″Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce″, Türkler, C. VII.

Ocak, A. Yaşar. (1978). ″Zaviyeler″, V. D, Sayı: XII, s. 267.

Ocak, A. Yaşar. (2000). Alevî-Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri, İstanbul.

Ocak, A. Yaşar. (1996). Babaîler İsyanı-Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk-Heterodoksisinin Teşekkülü, İstanbul.

Öngül, Ali. (1986). Müneccim Başı Ahmed Dede'nin Camiü'd-Düvel 'inin Tenkitli Metin Neşri ve Tercümesi (Selçuklular ve Anadolu Beylikleri) , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ. Ü. E. F. Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Özaydın, Abdulkerim. "İbnü'l Esîr", DİA, XXI, s. 26-27.

Özbek, Süleyman. (2001). ″Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlana'nın Fîh-i Mafih ve Mesnevi'sine Göre) ″, Afyon Kocatepe Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi, III/1, Sayı: 41-58, Haziran, s. 43.

Özcan, Altay Tayfun. (2012). Chronıca Maıora'da Moğol İmajı, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XXVII, Sayı/Number 2, Aralık/December, 427-458,

Özonur, Şebnem. (2008). Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Pakhymeres, Georgios. (1999). Relations Historiques, C. I-II, notlar Albert Failler Fransızca çev, Vitalien Laurent, Paris 1984; C. IV, notlar ve Fransızca çev, Albert Failler, Paris.

Parmaksızoğlu, İsmet. (2000). İbn Battuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Sami Dahan. (1962). "The Ori-ginand Development of the Local Histories of Syria", Historians of the Middle East (ed. B. Lewis-P. M. Holt) , London, s. 111.

Sevim, Ali. (1983). "Azimî'nin el-Muvassal Adlı Kayıp Eserindeki Selçuklularla İlgili Kayıtlar", TTK Belleten, XLVII/187, s. 843-868.

Sevim, Ali. “İbnü’l Adim”, DİA, XX, s. 478-479.

Sevim, Ali. (1989). Biyografilerle Selçuklular Tarihi, Ankara.

İbnu’l-‘Adîm (1954). Zubdetu’l-Haleb min Târîh Haleb, II, yay, Samî Dahhân, Dımaşk.

Sevim, Ali. (2008). İbnü'l-Kalânisî'nin Zeylü Tarih-i Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436-500=1044/45-1106/07) , Belgeler, 33, Cilt: XXIX - Sayı: 33,s. 1-43.

Shukurov, Rustam. (2005). “Trebizond and the Seljuks (1204-1299) , ” Mésogeios, 25-26,s. 73-138.

Sıbt İbnü’l Cevzî. (1968). Mîr’âtü’z-Zeman fî Tarih’il Âyan, yay. Ali Sevim, Ankara.

Sipehsâlâr, Feridun bin Ahmed. (1331). Risâle-i Sipehsâlâr ve Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigar (M. Bahârî Tercümesi) , Der Saadet.

Smbat, Chronicle. (2005). Trans. Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey.

Sultân Veled. (1941). Divan-ı Sultân Veled (haz. F. N. Uzluk) , Uzluk Basımevi, Ankara, 1941;Dîvân-ı Sultan Veled, Ankara, metin 616, büyük sahife, mukaddime ve indeks 100 sahife.

Sümer, Faruk. (1960). ″Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi″, Bel: 24, s. 567-594.

Süryani Patrik Mikael'in Vakayinamesi. (1932). Cilt:I, No: 956/MİH.

Şeker, Mehmet. (1997). Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması, Ankara.

Şengeliya, N. N. (2007) “XI-XIIIV. Yüzyıl Gürcü Tarihçilerine Göre Selçuklular”, Çev.: Mehmet Mürselov, XXII-2, Aralık, 227-240; "Kartlis Tshovreba", c. II, Tiflis, 959, s. 343; "Oçerki istorii Gruzii", c. III, Tiflis 1979, s. 749 (Gürcüce).

Şeşen, Ramazan. (1992). “Eyyubîler”, Doğuştan Günümüze İslam Tarihi. 6. cilt. İstanbul: Çağ Yayınları, s. 92.

Taneri, Aydın. (1978). Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı, Konya.

Tarım, Cevat Hakkı. (1948). Tarihte Kırşehri-Gülşehrî, İstanbul.

Taşköprülüzade Ahmet Efendi. (2007). Çeviren: Muharrem Tan, eş-Şakaiku'n-Nu'maniyye fi ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye, İz Yay, İstanbul.

Tellioğlu, İbrahim. (2003). “Panaretos Kroniği’nin Türklerle İlgili Bölümleri”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 143, İstanbul, Nisan, s. 63-68.

Temir, Ahmet. (1989). Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi, Ankara.

Turan, Osman. (1947). ″Selçuk Devri Vakfiyeleri I. Şemseddin Altun-aba, Vakfiyesi ve Hayatı″, Bel: XI/42.

Turan, Osman. (1947). ″Selçuklu Devri Vakfiyeleri II. Mübarizeddin Er-Tokuş Vakfiyesi″, Bel: XI/43.

Turan, Osman. (1948). ″Selçuklu Devri Vakfiyeleri III. Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri″, Bel: XII/45.

Turan, Osman. (2002). ″Selçuklu Kervansarayları″, Türkler, C. 7, Ankara.

Turan, Osman. (1993). Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, İstanbul.

Turan, Osman. (1993). Selçuklular ve İslâmiyet, İstanbul.

Turan, Osman. (1987). Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul.

Turan, Osman. (1979). Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi, C. I-II, İstanbul.

Turan, Osman. (1988). Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Ankara.

Turgal, H. Fehmi. (1935). Müneccimbaşı'ya Göre Anadolu Selçukileri, İstanbul.

Türkoğlu, Esra.(2005) Büyük Selçuklu Devlet Adamı Müstevfi Mecdü'l-Mülk, Hayatı ve Faaliyetleri (1049- 1099) , Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Urfalı Mateos. (1987). Vekayinâme, Türkçe çev, H. D. Andreasyan, Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) , 2. Baskı, Ankara.

Vardan. (1937). Compilation of History, Trans. Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2007, Türkçe terc, "Cihan Tarihi", Çev. Hrant D. Andreasyan, Tarih Semineri Dergisi, III, İÜEF, s. 154-255.

Vefeyât. (2006). Prof. Dr. Işın Demirkent, İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı 15, s. 227-237.

Vilâyet-Name (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli. (nşr. A. Gölpınarlı, İstanbul (tarihsiz) .

W. Seibt. (1976). Johannes Skylitzes: Zur Person des Chronisten, Jahrb. Österr. Byz. 25,s.81-85.

Yavuz, Mehmet. (2003). "Anadolu Selçukluları Devrinin Arapça Yazan Önde Gelen Müellifleri", Nüsha, Yıl 3, S. 11, Güz, s. 7-20.

Yınanç, Mükrimin Halil. (1943). "On İkinci Asır Tarihçileri ve Muhammed b. Ali el-Azîmî", II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları (1937) , İstanbul, s. 673-690.

Yinanç, Refet. (1991). ″Sivas Abideleri ve Vakıfları″, V. D, Sayı: 22, s. 15-44, XXII, Ankara.

http://anadoluselcuklumimarisi.com/kronik.asp